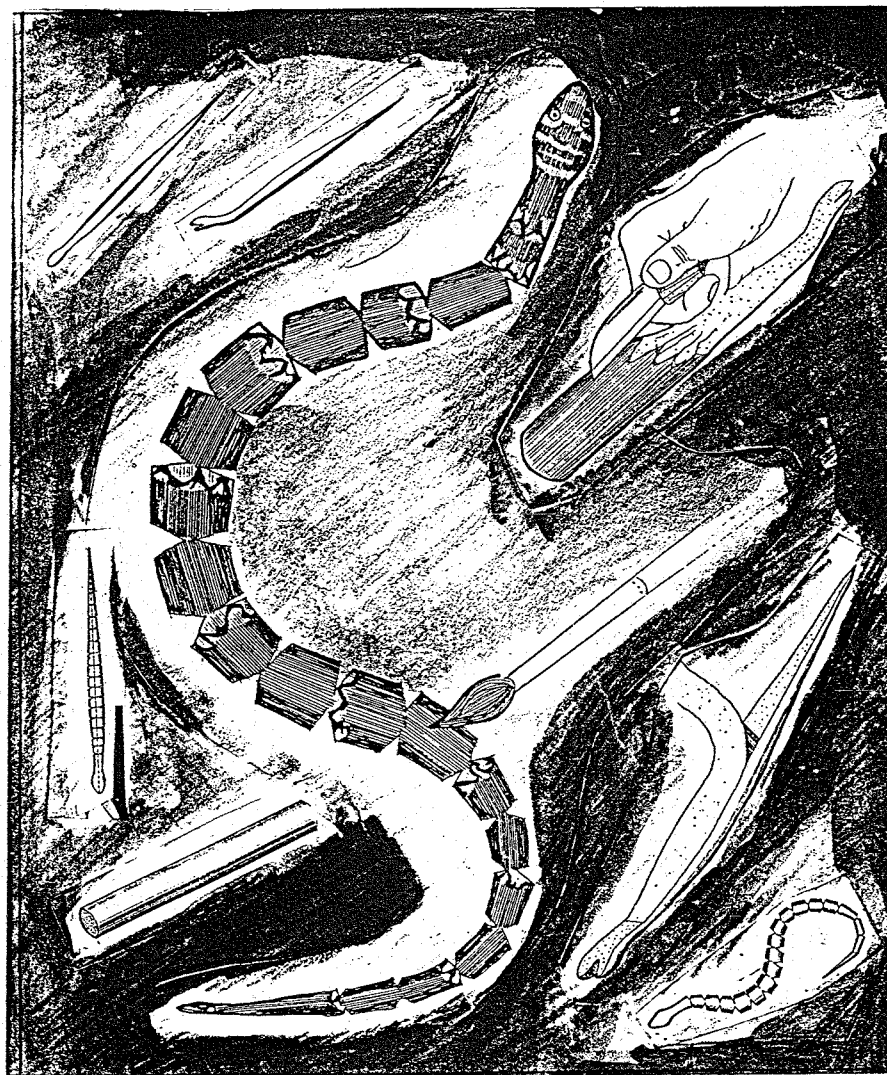

หัตถกรรมไทย

ความเป็นมาและการผลิตในปัจจุบัน

ศึกษากรณี : การทำของเล่นไม้ระกำ

รองศาสตราจารย์ วัฒนะ จุฑะวิภาต
สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2542

หัตถกรรมไทย
ความเป็นมาและการผลิตในปัจจุบัน

ศึกษากรณี : การทำข่อยเส้นไม้ระกำ

รองศาสตราจารย์ วัฒนะ จุฑะวิภาต

09.
745.5

0 397
~~0 397~~

สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ในปีพุทธศักราช 2520 ข้าพเจ้าได้รับพระมหากรุณาธิคุณสถาปนา
อิสริยยศเป็นสมเด็จพะเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ได้จัดตั้งเงินทุนเป็นการเฉลิมฉลอง กองทุนนี้มีวัตถุประสงค์ในการทำนุบำรุงส่งเสริม
การศึกษาและวิจัยความรู้อย่างเกี่ยวข้องกับอารยธรรมของชนชาติไทยและศิลปวัฒนธรรมไทย
โดยจัดอานาจจากศิลปวัฒนธรรม เทคโนโลยีและวิชาการที่เรียนรู้กันตามหลักอนิยมแต่
ยังมีส่วนความรู้ที่คนไทยเป็นผู้สร้างสรรค์ ปรับเปลี่ยนนั้นมา สมควรที่เราจะสนใจศึกษา
ให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ กิจกรรมของกองทุนเท่าที่ผ่านมามีอยู่หลายอย่าง เช่น จัดปฐกฐา
สิรินธร เรียนเชิญทรงคุณวุฒิสาขาต่าง ๆ มาเป็นพนักและได้ขออนุญาตทำพนักแสดง
ปฐกฐาพนักปฐกฐาเผยแพร่วิชาการให้แพร่หลายยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังให้ทุนส่งเสริม
การวิจัยอุดหนุนการพนักพนักหนังสือหรือตำราที่ทรงคุณค่า โดยมีคณาจารย์และทรงคุณวุฒิ
ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็นผู้คัดเลือก ข้าพเจ้าจึงเห็นว่าหนังสือทุกเล่มที่จัดพนัก
นั้นจะมีประโยชน์ในการอ้างอิงค้นคว้าพนักพนักความรู้ของพนักสืบต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

โครงการวิจัยเรื่อง หัตถกรรมไทย: ความเป็นมาและการผลิตในปัจจุบัน ศึกษาภรณ์ การทำ
บาตรพระ การปั้นหล่อพระ การทำขลุ่ย การทำของเล่นด้วยไม้ระกำ ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากเงิน
ทุนจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เฉลิมฉลองสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ปีงบประมาณ
2535 นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณอันล้นพ้น

เนื่องจากความซับซ้อนและความหลากหลายของเรื่องราวและข้อมูลรายงานการวิจัยเรื่อง
หัตถกรรมไทย จึงจัดทำเป็นสี่เรื่องย่อย ทุกเล่มเป็นอิสระแต่เป็นหัตถกรรมที่สร้างสรรค์ขึ้นในเขต
กรุงเทพฯ และธนบุรี ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจและสังคม ถือเป็นการบันทึกเหตุการณ์ความเป็นอยู่
ของผู้ผลิตซึ่งมีสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไป

งานวิจัยที่สำเร็จด้วยดีจากความช่วยเหลือจากอาจารย์ยุรรัตน์ ยुरาพันธุ์ อาจารย์นิจ
ทิญธิระนันท์ อาจารย์เจดโฉม ส.จันทราทิพย์ อาจารย์จุลทัศน์ พยาฆรานนท์ รองศาสตราจารย์
ดร.ประคอง นิมานเหมินทร์ รองศาสตราจารย์ ดร.ธีระพันธ์ เหลืองทองคำ ศาสตราจารย์ผุสดี ทิพทัส
สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และที่สำคัญคือ ช่างนิรนามหลายท่านที่เป็น “ครู” ยินดี
ถ่ายทอดความรู้เชิงช่าง อย่างไม่ปิดบังนับเป็นความกรุณาอย่างที่สุด อันเป็นผลให้ได้รับรู้ภูมิปัญญาของ
บรรพบุรุษแห่งชาวสยาม ผู้วิจัยขอขอบคุณไว้ ณ ที่นี้ด้วย

รองศาสตราจารย์ วัฒนะ จูทะวิภาต

บทที่ 1

บทนำ

การเล่นของเด็กเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตของเด็ก เปรียบได้เหมือนกับการที่ผู้ใหญ่ต้องทำงาน การเล่นของเด็กมีของเล่นเป็นอุปกรณ์สำคัญในการเล่น “การเล่น” “ของเล่น” และ “เด็ก” มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด เป็นของคู่กันโดยธรรมชาติ ของเล่นเป็นเครื่องมือที่ช่วยพัฒนาเด็กในด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ดังนั้นเพื่อเป็นการเตรียมเยาวชนของชาติให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพในอนาคต การศึกษาวิจัยเรื่องของเล่นเด็กจึงมีความสำคัญในฐานะที่ของเล่นเป็นเครื่องมือที่จะช่วยสร้างเสริมสติปัญญา และเตรียมความพร้อมให้แก่เด็กในด้านต่าง ๆ จึงควรได้มีการศึกษาวิจัยเรื่องของเล่นเด็ก และพัฒนาของเล่นสำหรับเด็กไทยในลักษณะและรูปแบบต่าง ๆ ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา

เมื่อย้อนกลับไปดูลักษณะและรูปแบบของ “ของเล่น” ในอดีตที่ผ่านมา ในขณะที่ชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสมัยก่อนนั้นเป็นไปอย่างเรียบง่าย ปราศจากเทคโนโลยีหรือเครื่องมืออันทันสมัย อุปกรณ์และเครื่องมือที่ใช้ในการดำรงชีวิตประจำวันมักปรากฏอยู่ในรูปของ “ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน” โดยใช้วัสดุอุปกรณ์ที่หาได้ง่ายในท้องถิ่นนั้น ประกอบกับเทคโนโลยีการผลิตที่ไม่ซับซ้อนยุ่งยาก แต่หากอาศัยความชำนาญและฝีมือของผู้ทำเป็นสำคัญในการสร้างสรรค์ผลงาน

“ของเล่นไม้ระก้า” เป็นของเล่นที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองต่อความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และเตรียมความพร้อมให้แก่เด็กไทยในสมัยโบราณ โดยลักษณะของรูปทรง สี สัน เลียนแบบลักษณะของสัตว์ต่าง ๆ เช่น งู ตะขาบ ตั๊กแตน จระเข้ ฯลฯ และมีเอกลักษณ์พิเศษอันเป็นคุณลักษณะเฉพาะตัวของเครื่องเล่นไม้ระก้า คือ นอกจากจะมีรูปทรงและสีสันทันทีจริงแล้ว ของเล่นไม้ระก้ายังสามารถเคลื่อนไหวเลียนแบบของจริงจากธรรมชาติได้อย่างแนบเนียนที่สุด

ของเล่นไม้ระก้าประกอบขึ้นจากวัสดุอุปกรณ์ที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น อีกทั้งเครื่องมือที่ใช้ก็มีลักษณะเรียบง่ายไม่ยุ่งยาก ความสำคัญของการประดิษฐ์ขึ้นอยู่กับฝีมือของช่างรวมกับความชำนาญซึ่งได้สั่งสมและถ่ายทอดต่อกันมาแต่ครั้งบรรพบุรุษ ดังนั้น การทำของเล่นด้วยไม้ระก้าจึงนับได้

ว่าเป็นหัตถกรรมพื้นบ้านของไทยสาขาหนึ่ง ซึ่งสามารถสะท้อนให้เห็นถึง ประเพณี วัฒนธรรม ตลอดจน คติหรือความเชื่อที่ต่าง ๆ ของสังคมไทยและเด็กไทยได้เป็นอย่างดี

หลักการและเหตุผล

เนื่องจากการทำของเล่นด้วยไม้ระกำ นับได้ว่าเป็นหัตถกรรมไทยพื้นบ้านที่มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับวิถีความเป็นอยู่ของคนไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กไทย แม้ว่าในปัจจุบันซึ่งสภาพสังคมได้เปลี่ยนแปลงไป มีการพัฒนาการผลิตของเล่นในรูปแบบต่าง ๆ เข้ามาแทนที่มากขึ้นทั้งจากในประเทศ และจากต่างประเทศ อีกทั้งยังมีรูปแบบที่ซับซ้อนสามารถดึงดูดความสนใจของเด็กได้มาก จึงทำให้มีผลกระทบต่อความสำคัญและก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อของเล่นไม้ระกำเป็นอย่างมาก แต่อย่างไรก็ตาม ในฐานะที่เป็นหัตถกรรมพื้นบ้านที่มีอดีตควบคู่กับเด็กไทยมายาวนาน การทำของเล่นด้วยไม้ระกำก็ถือได้ว่าเป็นศิลปะที่ควรศึกษาและอนุรักษ์ไว้ให้ดำรงอยู่คู่กับสังคมไทยตลอดไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึงความเป็นมา ในแง่ของความสำคัญและความสัมพันธ์ของเครื่องเล่นไม้ระกำกับเด็กไทยและความคิด คติ ตลอดจนความเชื่อที่ต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมุ่งศึกษาถึงรายละเอียดในเรื่องของวัสดุ วิธีการผลิต ตลอดจนการวิวัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบและวิธีการผลิต ในการนำเอาเทคนิคหรือวัสดุอุปกรณ์สมัยใหม่เข้าไปประยุกต์ใช้ในกระบวนการผลิต
2. รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นมาของช่างประดิษฐ์ของเล่นไม้ระกำ ประวัติตระกูลช่าง และศึกษาถึงวิธีการถ่ายทอดความรู้เชิงช่าง สภาพการดำรงอาชีพของช่างในสภาพปัจจุบัน นอกจากนี้ยังมุ่งศึกษาเรื่องของสภาพการตลาดและการจำหน่าย ซึ่งมีผลกระทบต่อช่างในแง่การปรับตัวเพื่อรับสภาพการเปลี่ยนแปลง
3. ศึกษาถึงแนวทางในการดำรงรักษาและสืบทอดฝีมือช่าง ตลอดจนข้อเสนอแนะในการปรับปรุงประยุกต์ให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมปัจจุบันและอนาคต

ขอบเขตของการวิจัย

เนื่องจากแหล่งผลิตและช่างผู้ผลิตของเล่นไม้ระกำมีอยู่ไม่มากนัก แหล่งผลิตที่สำคัญ คือบริเวณหลังวัดโสมนัสฯ และตระกูลช่างที่สืบทอดจากนายชิต ทิพย์วัฒน์ จนถึงนายประสิทธิ์ ม่วงคู ซึ่งปัจจุบันอาศัยอยู่จังหวัดอุบลราชธานี ข้อมูลส่วนใหญ่จึงอยู่ในพื้นที่กรุงเทพมหานคร และจากการสัมภาษณ์ช่างตระกูลทิพย์วัฒน์ เป็นสำคัญ

วิธีดำเนินการวิจัยและขั้นตอนการศึกษา

1. เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ ทั้งหมดที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้เพื่อศึกษาถึงความเป็นมาและความสำคัญในอดีต
2. เก็บรวบรวมข้อมูลสภาพการผลิตในปัจจุบัน โดยการสัมภาษณ์ช่างผู้ผลิต ถ่ายรูปทั้งวิถีทัศน์และสไลด์ เพื่อบันทึกขั้นตอนและกรรมวิธีการผลิต
3. วิเคราะห์รูปแบบงานช่าง ในแง่ของวัสดุการผลิต หน้าที่ใช้สอย ตลอดจนวิธีการผลิต การตลาด เพื่อดูแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลง
4. สรุปผลการศึกษาและเรียบเรียงเป็นข้อมูลเอกสารที่สมบูรณ์

ประโยชน์ที่จะได้รับการศึกษา

1. เพื่อเป็นการศึกษาและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับเครื่องเล่นและการทำของเล่นจากไม้ระกำ ซึ่งเป็นหัตถกรรมพื้นบ้านที่สำคัญของไทย ในด้านของกระบวนการผลิต ประวัติและการสืบทอดฝีมือของตระกูลช่าง ข้อมูลทางด้านการตลาด ตลอดจนวิวัฒนาการและปัญหาและอุปสรรคที่ช่างต้องประสบ
2. เพื่อนำข้อมูลมาใช้ในการเรียนการสอนในคณะต่างๆ และสำหรับผู้สนใจทั่วไป
3. เพื่อเสนอแนะข้อมูลอันเป็นประโยชน์ในการอนุรักษ์ พัฒนา และปรับปรุงการทำเครื่องเล่นจากไม้ระกำ ซึ่งจะทำให้หัตถกรรมพื้นบ้านแขนงนี้สามารถดำรงอยู่และสามารถพัฒนารูปแบบ วิธีการผลิตตลอดจนการตลาดที่เหมาะสมและทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและผู้ซื้อ

บทที่ 2

พัฒนาการเด็ก: ของเล่น

“การเล่นและของเล่น” กับ “เด็ก” นั้น กล่าวได้ว่ามีความสำคัญและความสัมพันธ์กันอย่างยิ่ง การเล่นและของเล่นเป็นกิจกรรมที่เป็นอิสระไม่มีกฎเกณฑ์ ไม่มีจุดมุ่งหมาย ไม่มีการบังคับ เด็กจะรู้สึกว่าเขามีอิสระที่จะทำในสิ่งที่เขาต้องการทำ เด็กไม่จำเป็นต้องเรียนรู้ความต้องการที่จะเล่น หรือความต้องการที่จะกระทำ แต่เป็นความประสงค์ตามธรรมชาติของเขาเองและเขาจะยอมจะได้รับความสนุกสนานเป็นพิเศษ การที่เขาได้กระทำกิจกรรมนั้น ๆ ในการเล่น ความสนุกความพอใจจะเกิดขึ้น การเล่นและของเล่นมีอิทธิพลต่อพัฒนาการทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ของเด็กเป็นอย่างมาก เด็กจะได้ความรู้เกี่ยวกับโลกรอบตัวเขาอย่างกว้างขวางขึ้น เด็กได้บริหารร่างกายในส่วนต่างๆ เด็กจะมีความสบายอกสบายใจ สร้างเสริมความพอใจในด้านอารมณ์ เด็กได้คบค้าสมาคมกับเพื่อน ทั้งเพศเดียวกันและต่างเพศ ได้รู้จักแลกเปลี่ยนความคิดเห็น รู้จักพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน รู้จักกฎของการอยู่ร่วมกัน ซึ่งเป็นคุณค่าสำคัญยิ่งในส่วนของการพัฒนาการด้านสติปัญญา ลักษณะการเล่นและของเล่นเด็กจะสอดคล้องไปกับวัฒนธรรมของสังคมนั้น ๆ เด็กจะคิดแบบการเล่นของเขา¹

ทฤษฎีต่าง ๆ เกี่ยวกับการเล่น²

1. การเล่นเป็นการระบายพลังงานที่เหลือ เนื่องจากในวัยเด็กไม่ต้องคิดในเรื่องต่าง ๆ มาก ไม่ต้องวิตกในเรื่องการงาน เด็กมีพลังงานเหลืออยู่มาก ดังนั้น การเล่นจึงเป็นการระบายพลังงานที่เหลืออยู่ในตัวเด็กเป็นไปตามธรรมชาติ เพื่อเขาจะได้เจริญเติบโตต่อไป

2. การเล่นเป็นการหาความสนุกเพลิดเพลิน เด็ก ๆ มักจะใช้ชีวิตในวันหนึ่ง ๆ ด้วยการเล่นอย่างสนุกสนาน การเล่นจึงเป็นการพักผ่อนหย่อนใจของเด็ก ทำให้รู้สึกสดชื่นเบิกบาน ไม่รู้สึกเหน็ดเหนื่อยเท่ากับการทำงาน ถึงแม้จะต้องออกแรงเหมือน ๆ กัน

3. การเล่นเป็นการเลียนแบบบรรพบุรุษ เด็กมักจะเล่นอะไรตามอย่างพ่อแม่หรือผู้ใหญ่ที่เด็กเคยเห็นมา เช่น เด็กผู้หญิงชอบเล่นตุ๊กตาหรือหูกข้าว ทั้งนี้เพราะเห็นแม่หรือผู้หญิงชอบเลี้ยงเด็กและหูกข้าว ซึ่งเป็นการเตรียมกิจกรรมสำหรับอนาคต

4. การเล่นเป็นการชดเชยสิ่งที่ขาดหายไป เด็กบางคนไม่สมหวังในเรื่องใดเรื่องหนึ่งก็จะแสดงออกมาโดยการเล่น เช่น เด็กผู้หญิงบางคนอยากมีน้องอุ้มแต่ไม่มี ก็จะหาตุ๊กตามาเล่นสมมติเป็นน้องเอามาอุ้ม อาบน้ำ ป้อนข้าว ฯลฯ ส่วนเด็กผู้ชายบางคนอยากเป็นนายทหาร แต่ตัวเป็นไม่ได้ ก็จะสมมติให้ตุ๊กตาเป็นพลทหาร ตัวเองทำหน้าที่ออกคำสั่งบังคับบัญชาตามแบบทหาร

5. การเล่นเป็นกิจกรรมของชีวิตอย่างหนึ่ง: จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) เชื่อว่ากิจกรรมเป็นสิ่งสำคัญที่สุดสำหรับชีวิต กิจกรรมนั้นอาจจะแสดงออกมาได้เป็นหลายรูปลักษณะ วัยเด็กกิจกรรมจะออกมาในรูปการเล่น และเมื่อโตขึ้นกิจกรรมก็จะเปลี่ยนไปในรูปของการทำงาน

การเล่นของเด็กนั้นจะต้องมีของเล่นเป็นอุปกรณ์ในการเล่น ของเล่นจึงหมายถึงสิ่งของหรือวัสดุอุปกรณ์ที่นำมาให้เด็กเล่น บางทีก็เรียกว่า เครื่องเล่น อาจรวมถึงอุปกรณ์ดนตรี อุปกรณ์ทางด้านพลานามัย และอื่น ๆ ซึ่งของเล่นนั้นเป็นสิ่งที่ช่วยให้เด็กรู้จักได้ใช้ ได้กระทำหรือประดิษฐ์คิดสร้างประกอบขึ้นได้ตามความคิดจินตนาการของเด็กโดยใช้ของเล่นเป็นสื่อ³

คณะกรรมการการวิเคราะห์ของเล่นได้ให้ความหมายของของเล่นว่า ของเล่นคือเครื่องเล่นที่ประดิษฐ์ขึ้นมาสำหรับเด็กโดยบริษัทเครื่องเล่นของเด็กโดยโรงเรียนและโดยเอกชนผู้สนใจ⁴

วัตถุประสงค์ของของเล่น⁵

1. เพื่อความเพลิดเพลิน เป็นจุดประสงค์สูงสุดของการเล่นของเด็ก จะได้ใช้เวลาเล่นให้หมดไปโดยไม่ชุกชน ทำความรำคาญ และก่ออุบัติเหตุ
2. เพื่อพัฒนาการทางร่างกาย ให้ใช้ประสาทสัมผัส ใช้มือใช้เท้าให้ถนัด ส่งเสริมสุขภาพ
3. เพื่อพัฒนาการด้านอารมณ์ เด็กจะใช้ของเล่นเป็นการระบายอารมณ์ต่าง ๆ ออกไปโดยใช้จินตนาการจากการเล่นของเล่น เช่น รักตุ๊กตา มีที่พึ่งทางใจ เมื่อเกิดอารมณ์ขุ่นมัวก็จะได้ระบายกับของเล่นได้บ้าง ส่วนการเล่นดนตรีจะทำให้เด็กเกิดอารมณ์แจ่มใส การเล่นเกมก็จะเกิดน้ำใจนักกีฬา
4. เพื่อพัฒนาการด้านสังคม ทำให้เด็กเกิดนิสัยที่ชอบอยู่เป็นกลุ่ม เป็นหมู่ มีเพื่อนฝูงจากการเล่น รู้จักการเสียสละและการให้อภัย
5. เพื่อพัฒนาการด้านสติปัญญา การเล่นที่ดีทำให้เด็ก ๆ ได้ใช้ความคิด เกิดไหวพริบได้ความรู้จากการเล่นและของเล่นเพิ่มขึ้น

ความสำคัญของการเล่น

ของเล่นมีบทบาทสำคัญที่จะช่วยให้เด็กได้เกิดการเรียนรู้ การแก้ปัญหา ตลอดจนพัฒนาการในด้านต่าง ๆ พร้อมกันนั้นเด็กก็จะได้รับความสนุกสนานจากการเล่น อัมไพ สุจริตกุล ได้กล่าวถึงความสำคัญของการเล่นว่า เครื่องเล่นจะช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้ และมีความมั่นใจในตนเอง ตลอดจนฝึกการแก้ปัญหาต่าง ๆ ของเด็กได้ เช่นเดียวกับเครื่องมือหรืออุปกรณ์ของผู้ใหญ่⁶ พิชัย สันติภิรมย์ ได้แสดงความคิดเห็นว่า ของเล่นช่วยให้เด็กได้มีโอกาสฝึกคิด ฝึกทำ ฝึกสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ และเตรียมพัฒนาการของเด็กในด้านต่าง ๆ อีกทั้งยังช่วยให้เด็กได้ระบายออกทางด้านจิตใจและอารมณ์ ช่วยคลายพลังส่วนเกินไปใช้ในทางที่เป็นประโยชน์⁷

พัฒนาการด้านต่าง ๆ ของเด็ก⁸

เราสามารถแบ่งวัยเด็กออกได้เป็น 3 ระยะ คือ

1. ระยะทารก เริ่มตั้งแต่เกิดจนถึง 2 ขวบ
2. ระยะเด็กก่อนเข้าโรงเรียน อายุประมาณ 2-5 ขวบ
3. ระยะเด็กระหว่างอยู่ในโรงเรียนชั้นประถม อายุประมาณ 6-12 ขวบ

● พัฒนาการทางด้านร่างกาย

ในระยะทารกจะเป็นระยะที่มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายมากกว่าระยะใด ๆ ทั้งสิ้น น้ำหนักและส่วนสูงของทารกจะเพิ่มเร็วกว่าในระยะอื่น ๆ การประสานงานของประสาทและกล้ามเนื้อจะเจริญอย่างรวดเร็ว แต่กล้ามเนื้อที่บังคับการขยับถ่ายในระยะนี้ยังไม่เจริญดีพอ เด็กในระยะนี้จะพยายามเรียนรู้ทุกสิ่งทุกอย่างจากการสัมผัส มือและแขนของเด็กจะไม่อยู่นิ่ง มักจะไขว่คว้าจับสิ่งต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้เพื่อเด็กจะได้เรียนรู้

เมื่อเข้าระยะที่สองของวัยเด็ก คือวัยก่อนเข้าโรงเรียน การเปลี่ยนแปลงทางร่างกายยังคงดำเนินอยู่เสมอ แต่จะเจริญช้ากว่าระยะทารก การเติบโตทางน้ำหนักและส่วนสูงยังคงดำเนินต่อไป แต่ไม่มากเท่ากับระยะทารก การเจริญเติบโตของกล้ามเนื้อมัดใหญ่ เช่น มือ แขน ขา จะดำเนินไปด้วยดีกว่ากล้ามเนื้อมัดเล็ก ในระยะนี้เด็กจึงต้องการวิ่งเล่นและต้องการของเล่นต่าง ๆ เพื่อช่วยให้เด็กพัฒนาทางด้านกล้ามเนื้อ

ในระยะที่เด็กเข้าโรงเรียนแล้วการเจริญเติบโตทางร่างกายก็ยังคงดำเนินต่อไป แต่ไม่รวดเร็วเท่ากับทารก ระยะนี้เด็กจะลำตัวยาวขึ้น มือเท้าโตขึ้น การประสานงานระหว่างตาและมือของเด็กเจริญอย่างสมบูรณ์แล้ว เด็กจึงหันไปสนใจเล่นกีฬาต่าง ๆ เพื่อขัดเกลาให้ตาและมือประสานงานกันดียิ่งขึ้น

• พัฒนาการทางด้านสติปัญญา

พัฒนาการทางด้านสติปัญญาของเด็กเริ่มจากการที่เด็กรู้จักเรียนรู้การใช้ประสาทสัมผัสต่างๆ ในการเรียนรู้ความหมายของสิ่งต่าง ๆ รอบ ๆ ตัวเอง เช่น การใช้มือ ปาก ลิ้น สัมผัสของต่าง ๆ เพื่อทราบถึงลักษณะของสิ่งนั้นว่าอ่อนหรือนุ่ม หรือมีรสเป็นอย่างไร การรับรู้และการตัดสินใจทางประสาทของเด็กจะแม่นยำยิ่งขึ้น และจัดเป็นกระบวนการสำคัญของการพัฒนาการทางด้านสติปัญญาการใช้กิริยาท่าทางของทารกก่อนพูดได้ เป็นเครื่องแสดงให้เห็นอย่างหนึ่งว่าเด็กเข้าใจผู้ใหญ่ เด็กแสดงความต้องการของตนให้ผู้ใหญ่รู้ด้วยการใช้กิริยาท่าทางการเคลื่อนไหวของร่างกาย แม้แต่การใช้เหตุผลของทารกก็มักแสดงออกด้วยการกระทำทั้งสิ้นในระยะนี้

ระยะก่อนเข้าเรียน เป็นเวลาที่เด็กเดินได้ดีแล้ว เด็กจึงมีโอกาหาประสบการณ์ต่าง ๆ มากขึ้นไปอีก ประสาทสัมผัสก็ใช้ได้ดีกว่าตอนระยะทารก ระยะนี้เด็กสามารถเลียนแบบทั้งทางกิริยา ภาษามารยาท นิสัย ท่าทางต่าง ๆ จากผู้ใหญ่ ซึ่งลักษณะเช่นนี้ เป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงการเจริญเติบโตทางด้านสติปัญญาของเด็กอีกอย่างหนึ่ง เด็กในระยะนี้มีจินตนาการมาก ฉะนั้นจึงควรฝึกให้จินตนาการของเด็กเข้ากับความเป็นจริงในระยะต่อ ๆ มาด้วย ซึ่งจะเป็นการช่วยเด็กไม่ให้บิดเบือนไปจากความจริง เพราะจะเป็นอันตรายต่อบุคลิกภาพที่กำลังเจริญเติบโตอย่างยิ่ง

เมื่อเด็กเริ่มเข้าโรงเรียนประถม พัฒนาการทางด้านสติปัญญาจะเพิ่มขึ้น คือเด็กรู้จักสนใจผู้อื่น และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับเพื่อน ๆ รู้จักทำงานร่วมกับเพื่อนและผู้ใหญ่ รู้จักใช้เหตุผลในการอธิบาย มีความอยากรู้อยากเห็น และมีความรับผิดชอบมากขึ้นกว่าตอนก่อนเข้าโรงเรียน แต่เด็กยังคงขี้ลืมอยู่บ่อย ๆ

ผู้ใหญ่ควรจัดสิ่งต่าง ๆ ให้เด็กดังนี้

1. พยายามจัดหาสิ่งต่าง ๆ ให้เด็ก อาจจะเป็นของเล่นหรือสิ่งอื่น ๆ ก็ตาม เพื่อให้เด็กฝึกฝนการแก้ปัญหาตามความสามารถของตน เช่น ในระยะทารกอาจจะจัดหาของเล่นที่ไม่แตก ของที่ทำให้เกิดเสียง หรือของสีสดขนาดสะดุดตา และเป็นของเล่นที่ปลอดภัย เมื่อโตขึ้นก็อาจเปลี่ยนชนิดของเล่นมาเป็นพวกของใหญ่ ๆ ที่ต้องลากดึง นอกจากนี้ อาจจะหาสมุดภาพดินสอสี เป็นต้น ตอนระยะเข้าโรงเรียนอาจจะเพิ่มพวก รถ จักรยาน เชือกสำหรับกระโดด ฟุตบอล สีสำหรับระบาย เป็นต้น

2. พยายามให้เด็กได้รับสิ่งเร้าต่าง ๆ เพื่อเด็กจะได้แก้ปัญหาโดยใช้สติปัญญาของตนเอง การช่วยตั้งปัญหาง่าย ๆ และสนับสนุนให้เด็กตอบ การสนับสนุนให้เด็กเล่นเกมต่อศัพท์ หรือการฝึกหัดให้เด็กรู้จักตัดสินใจด้วยตนเองตั้งแต่ในระยะทารก จัดเป็นการฝึกหัดที่ดีที่จะช่วยให้เด็กพัฒนาทางสมองในระยะก่อนเข้าโรงเรียน เมื่อเข้าโรงเรียนแล้วก็ให้เด็กรู้จักตัดสินใจโดยใช้สติปัญญาในเรื่องการเรียน การเล่น การคบหาสมาคม การรับผิดชอบ

● พัฒนาการทางด้านภาษา

พัฒนาการทางด้านภาษา มีความเกี่ยวข้องกับการพัฒนาการทางด้านสติปัญญาอย่างใกล้ชิด ถ้าเด็กมีการเจริญเติบโตทางภาษาดี ก็จะช่วยให้มีการเจริญเติบโตทางปัญญาเพิ่มขึ้นในระยะแรก การร้องของทารกก็คือภาษาพูดอย่างหนึ่ง ต่อมาการร้องก็จะค่อย ๆ เปลี่ยนเป็นการอ้อ และส่งเสียงอ้ออ หัวเราะ พุดอ้อแอ้ และในที่สุดจะใช้คำพูดที่เป็นประโยคสั้น ๆ ได้เมื่อสิ้นระยะทารก

ในระยะทารกก่อนเข้าโรงเรียน เด็กจะรู้จักใช้คำพูดที่เกี่ยวกับตนเองก่อน เช่น รู้จักเรียกชื่อตัวเอง และสิ่งของที่เป็นของตน แล้วจึงค่อยรู้จักใช้ภาษาเกี่ยวกับคนอื่น ๆ ต่อมามีการเลียนแบบคำพูดจากผู้ใหญ่ได้มากขึ้น เด็กจะเริ่มมีคำศัพท์ใช้มากขึ้น แต่การออกเสียงยังไม่ชัดและถูกต้องนักแต่ก็ชัดมากขึ้นกว่าเดิม และปลายขวบที่ 5 เด็กโดยทั่วไปจะไม่ใช้คำพูดแบบเด็กทารกอีกต่อไปแล้ว เด็กจะตั้งคำถาม ผู้ใหญ่ชนิดตอบแทบไม่ทัน ทั้งนี้เพราะเด็กมีความสนใจต่อสิ่งใหม่ ๆ รอบ ๆ ตัวเด็กมากยิ่งขึ้น

ระยะที่เข้าโรงเรียนประถม เด็กใช้ภาษาที่กว้างขึ้นไปอีก คือภาษาที่ใช้จะเกี่ยวข้องกับบุคคลอื่น และสังคมภายนอกมากขึ้นทุกที ภาษาที่ใช้เริ่มมีเหตุผล เด็กต้องใช้ความคิดมากขึ้น และเป็นภาษาที่ผู้อื่นเข้าใจ

ความเจริญเติบโตทางด้านภาษา เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง เพราะอาจจะใช้ความสามารถของตนเองในการติดต่อกับผู้อื่น ช่วยให้เด็กเข้าใจผู้อื่นและความคิดของเด็กจะงอกงามขึ้นด้วย

● พัฒนาการทางด้านอารมณ์และสังคม

โดยทั่ว ๆ ไป เด็กในระยะทารกจะค่อย ๆ รู้จักสนใจผู้อื่นตลอดจนถึงแวดล้อมต่าง ๆ มากขึ้น ผิดกับระยะแรก เด็กยังไม่สนใจกับบุคคลอื่น ๆ เลย เมื่อหิวก็ร้องให้เพื่อจะได้รับอาหาร แต่เด็กยังแยกไม่ออกว่า ผู้ที่ช่วยหาอาหารให้นั้นเป็นมารดาหรือใคร เมื่อเติบโตขึ้นเล็กน้อย เด็กจะเริ่มคุ้นกับคนที่เลี้ยงดูมากขึ้น เด็กเริ่มสนใจกับคนอื่น ๆ ในบ้านมากขึ้น เช่น ชอบเฝ้ามองดูเด็กอื่น ๆ มีการอ้อ หัวเราะ เมื่อได้รับความพอใจ และมีการโกรธการร้องเมื่อถูกขัดใจ

เมื่อถึงระยะก่อนเข้าโรงเรียน เด็กจะเริ่มรู้จักเล่นกับเพื่อน ๆ ได้แล้ว แต่มักจะมีการทะเลาะกันง่าย เด็กในระยะนี้มีความต้องการที่จะเป็นอิสระแก่ตัวมากขึ้น เช่น รู้จักรับผิดชอบในเรื่องบางอย่าง เช่น แต่งตัวเอง ป้อนข้าวตัวเอง เหล่านี้เป็นต้น เด็กหญิงและเด็กชายในระยะนี้จะเล่นด้วยกัน เด็กในวัยนี้เริ่มมีความรู้สึกไวต่อกฎเกณฑ์และข้อบังคับที่บิดามารดาและสังคมวางไว้ให้

ในระยะที่เด็กอยู่ในโรงเรียนประถม เด็กผ่านประสบการณ์ต่าง ๆ มากกว่าตอนระยะทารกและระยะก่อนเข้าโรงเรียน ในระยะที่เด็กอยู่ในโรงเรียนชั้นประถมนี้ เด็กเริ่มเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ มากขึ้น ในการที่จะประพฤติให้เข้ากับสังคมภายนอกได้ดี เช่น มีความสนใจที่จะทำงานร่วมกับบุคคลอื่น ร่วมมือและให้ความสนใจกับสมาชิกอื่น ๆ ในหมู่ของตน และยอมรับ

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าพัฒนาการของเด็กในแต่ละวัยนั้นมีความสำคัญมากต่อการเจริญเติบโตของเด็ก เพื่อช่วยให้เด็กมีพัฒนาการทางด้านต่าง ๆ สมบูรณ์ยิ่งขึ้น การจัดของเล่นที่เหมาะสมกับเด็กก็มีส่วนช่วยได้มาก

พัฒนาการของเด็กในแต่ละวัยและของเล่นที่ควรให้เล่น⁹

อายุ	การเจริญเติบโต	ของเล่น
แรกเกิดถึง 6 เดือน	มีการเจริญเติบโตและพัฒนาการทางสายตา และการได้ยินเสียง	กระตุ้นการใช้สายตา พกโมบาย ปลาตะเพียน สิ่งแขวนสีต่าง ๆ เช่น เศษผ้าสีต่าง ๆ ไม่ไผ่ผูก ทำให้มีเสียงเวลาลมพัด ทาสีให้ชัดเจน เช่น เขียว, แดง, เหลือง
7 เดือนถึง 1 ปี	ชอบเล่น มีการโต้ตอบการกระตุ้นด้วย เสียง แสง กลัว อิจฉา รัก โกรธ ฟันเริ่มขึ้น	เล่นเกมง่าย ๆ เช่น จ๊ะเอ๋, ปิดตา เครื่องเล่นควรเป็นสิ่งที่ลากได้ ไซลานให้หมุน ให้มีเสียงและกดได้ อาจใช้ฝักสัดขึ้นโต ๆ ล้างให้สะอาด หรือเป็นการเล่นที่เลียนแบบชีวิตประจำวัน เช่น ขายของ เลี้ยงน้อง
1 ปี ถึง 1 1/2 ปี	จะมีปฏิกริยารุนแรงขึ้น ไม่พอใจ หงุดหงิด ชอบขว้างปาของ	เด็กจะเล่นของและขว้างปา ถอดให้หลุดได้ จะชอบของสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นพิเศษ เช่น ผ้าห่ม หมอน จะถือติดตัวไปทุกแห่ง เล่นของเล่นแบบเดียวกับเด็ก 1 ปี แต่สามารถเล่นได้ยากและมากขึ้นได้ เช่น การต่อท่อนไม้ การต่อรูปปัญหาต่าง ๆ
2 ปี - 3 ปี	ใช้ภาษาได้ดีขึ้น ยอมเล่นเป็นหมู่	การเล่นเป็นหมู่ จะมีการแย่งกัน ชอบทำเด่น จึงต้องเริ่มสอนระเบียบวินัย ควรจัดกิจกรรมร้องเพลง-เล่านิทาน ชีตเขียนด้วยดินสอสี พับกระดาษง่าย ๆ ให้เริ่มชี้รถจักรยานสามล้อได้
4 ปี	มีความเชื่อมั่นในตัวเองมากขึ้น ชอบจำคำพูดแปลกๆ ใหม่ๆ ใช้คำว่า "ฉัน" มากขึ้น ชอบแสดงตามหนังทีวี เช่น กระโดดจากที่สูง	การเล่นจะชอบเล่นของที่ยากมากขึ้น ต่อท่อนไม้ได้หลายรูปแบบมากขึ้น ชีรถจักรยานสามล้อได้ดี ชอบกระโดด ของเล่นเป็นสิ่งที่ให้เด็กได้ออกกำลังกาย เพราะเขามีแรงและอยากจะทำอะไรก็ทำได้ จึงควรให้มีการผจญภัยบ้าง เช่น กระดานลื่น ม้านมุน ร้องเพลง เรียนคำใหม่ ๆ
5 ปี	ระยะนี้จะมีความรู้สึกมีอารมณ์มากขึ้น และมั่นคงขึ้น เป็นตัวของตัวเอง ร่วมมือกับบิดามารดา ชอบนั่งเล่น ชอบฝันกลางวัน แต่ต้องอยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริง	ชอบเล่นนิทาน เล่นเกมต่าง ๆ เชื้อฟังบิดามารดา ครู กติกาต่าง ๆ ควรเริ่มสอนว่าน้ำระยะนี้
6 ปี	เด็กต้องไปโรงเรียนจะว่าเหว่ อายต่อเพศตรงข้าม โกรธ และมีอารมณ์ต่อต้านบิดามารดา รุนแรง ทำตัวให้บิดามารดาสนใจ ชอบเป็นจุดเด่น ต้องการความรักและยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัว	เครื่องเล่นที่เล่นเป็นหมู่ เล่นเกมต่าง ๆ กีฬา และชอบเล่นกับครอบครัวทำให้ทุกคนสนใจมากขึ้น เช่น วาดรูป ต่อภาพตัดต่อ เล่นฟุตบอล เป็นต้น เครื่องเล่นอื่น ๆ เช่น เกมเศรษฐี ต่อแถม ชอบหนังสือเกี่ยวกับธรรมชาติและ คำศัพท์ต่าง ๆ
7 - 8 ปี	ไม่ชอบอยู่คนเดียว ปฏิบัติตัวดีต่อหน้าผู้มาเยี่ยม ชอบอ่านหนังสือ ชอบโรงเรียนมากขึ้น	ชอบอ่านหนังสือดี ๆ หนังสือที่สนุก ชอบเขียนการ์ตูน

สุชา จันทน์เอม และสุรางค์ จันทน์เอม ได้กล่าวถึง ลักษณะการเล่นของเด็ก ชนิดต่าง ๆ ของการเล่นของเด็กไว้ดังนี้¹⁰

1. การเล่นของเด็กเป็นไปตามแบบแผนของพัฒนา ไม่ว่าเด็กจะอยู่ในสิ่งแวดล้อมชนิดใด เชื้อชาติหรือเศรษฐกิจชนิดใดก็ตาม จะมีแนวเล่นเหมือนกันอยู่ในระยะที่ยังเป็นเด็กเล็ก และการเล่นนี้จะค่อย ๆ เปลี่ยนไปเมื่อเด็กโตขึ้น

ระยะแรกการเล่นของเด็กได้แก่ การเคลื่อนไหวประสาทสัมผัส ต่อมาเมื่อเด็กมีสติปัญญาดีขึ้น การเล่นของเด็กก็จะซับซ้อนยิ่งขึ้น ในวัยเด็กเล็กจะเล่นตุ๊กตาก่อน และเด็กจะเล่นตุ๊กตามากที่สุด เมื่ออายุประมาณ 7-8 ขวบ การเล่นของเด็กก็จะเปลี่ยนไประหว่างปีหรือสองปีแรกที่เข้าโรงเรียน การเล่นของเด็กจะคาบเกี่ยวกันอยู่ระหว่างเด็กเล็กและเด็กโต ระยะแรกเด็กจะชอบวิ่ง หลังจากนั้นจึงจะเล่นสิ่งที่มีกฎเกณฑ์ที่ยากขึ้น และมีความสนใจในกิจกรรมอื่นเพิ่มขึ้น เช่น สนใจการอ่าน ภาพยนตร์ การรวบรวม การสะสมสิ่งของ การดูโทรทัศน์ การฟังวิทยุ การร้องเพลง ในปลายวัยเด็กนี้บางทีเรียกว่า วัยของการเล่น

2. การเล่นของเด็กจะลดลงเมื่อเด็กมีอายุเพิ่มขึ้น ในปลายวัยเด็กที่เรียกกันว่า “วัยของการเล่น” วัยนี้เด็กมักจะใช้เวลาส่วนมากในการเล่นมากกว่าวัยอื่น ๆ อีกประการหนึ่งเมื่อเด็กโตขึ้นการเล่นของเด็กจะลดน้อยลงด้วย การที่เป็นเช่นนี้อาจจะเนื่องมาจากเวลาที่จะเล่นมีน้อยลงก็ได้

3. เวลาที่ใช้ในการเล่นของเด็กจะลดลงเมื่อเด็กมีอายุเพิ่มขึ้น เมื่อเด็กยังเล็กอยู่จะใช้เวลาเล่น ส่วนมากตอนที่ยังตื่น แต่ในขณะที่เด็กโตขึ้นจะมีเวลาเล่นน้อยลง ทั้งนี้เนื่องจากเด็กมีหน้าที่ใหม่ ๆ ที่ต้องทำเพิ่มขึ้น และอีกประการหนึ่งเด็กต้องไปโรงเรียน ดังนั้น เด็กจึงต้องเลือกการเล่นที่ตนเองมีความพึงพอใจมากที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเด็กย่างเข้าสู่วัยรุ่น เวลาที่เด็กใช้ในการเล่นก็จะยังมีน้อยลง ๆ เป็นลำดับ

4. เด็กจะมีเวลาเล่นในสิ่งที่ตนเองชอบมากขึ้นเมื่ออายุเพิ่มขึ้น จากการวิจัยพบว่าเด็กอายุ 2 ขวบ โดยเฉลี่ย จะเล่นในสิ่งที่ตนชอบประมาณ 6.9 นาที และเด็กอายุ 5 ขวบ จะเล่นของเล่นในสิ่งเดียวกันนานถึง 12.6 นาที

5. การเล่นของเด็กไม่มีแบบแผน การเล่นของเด็กเล็กเป็นไปตามธรรมชาติและไม่มีแบบแผน เด็กจะเล่นตุ๊กตาหรือเล่นของเล่นอื่นเมื่อไรย่อมขึ้นอยู่กับความพึงพอใจของเด็ก และต่อมาเมื่อเด็กเริ่มโตขึ้นเด็กจะพอใจเมื่อได้เล่นของเล่นหรือสิ่งของของผู้ใหญ่ การเล่นของเด็กจะค่อย ๆ มีแบบแผนขึ้นเมื่อย่างเข้าสู่วัยรุ่น การเล่นแบบเก่า ๆ จะค่อย ๆ หายไป และเมื่ออยู่ในระยะที่เด็กชอบรวมกลุ่มกัน เด็กจะชอบแต่งตัวเหมือน ๆ กัน เช่น เล่นกีฬาเป็นทีม เป็นต้น

6. การเล่นที่ต้องใช้กำลังกายและลดลงเมื่อเด็กโตขึ้น การเล่นที่ใช้พลังงานของเด็กวัยรุ่นจะลดน้อยลง เพราะเด็กอาจจะสนใจฟังวิทยุ หรือมิฉะนั้นก็จะดูโทรทัศน์ ภาพยนตร์ หรืออ่านหนังสือ และฟังดนตรี เป็นต้น

ชนิดต่าง ๆ ของการเล่นของเด็ก

1. การเล่นที่เป็นไปตามธรรมชาติและเป็นอิสระ เป็นการเล่นที่ไม่มีกฎเกณฑ์ ไม่เล่นประจำ และเป็นการเล่นคนเดียวมากกว่าที่จะเล่นกับเพื่อน เด็กจะเล่นตามใจชอบ คือ นึกอยากจะเล่นก็เล่น แต่เมื่อเบื่อก็จะหยุดเล่นทันที การเล่นดังกล่าวที่ว่าเป็นการเล่นของเด็กเล็ก ซึ่งไม่สามารถจะทำตามกฎเกณฑ์ได้ แต่เมื่อถึงปลายระยะวัยเด็ก การเล่นดังกล่าวจะลดน้อยลงไป

การเล่นตามธรรมชาติของเด็กนี้จะรวมถึงการเล่นตุ๊กตาด้วย ไม่ว่าจะเป็นตุ๊กตาประเภทใด กล่าวคือ เป็นตุ๊กตาเลียนแบบมนุษย์ หรือตุ๊กตาที่เลียนแบบตัวการ์ตูน ตุ๊กตาที่เลียนแบบสัตว์ต่าง ๆ ในธรรมชาติ

2. การเล่นแบบสมมติ การเล่นชนิดนี้เป็นการเล่นกับวัตถุ หรือสถานการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง โดยสมมติสิ่งที่เด็กชอบ จัดเป็นการเล่นที่ต้องใช้ภาษาและแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ออกมาด้วย การเล่นชนิดนี้เด็กจะได้เรียนรู้จากเด็กที่โตกว่าได้มากขึ้น โดยเฉพาะกับพี่น้องของตนเอง

การเล่นสมมติของเด็กในระยะนี้ จะแสดงพฤติกรรมในอนาคตของเด็กต่อไป เด็กคนใดที่มีความซอซอซอมาก ก็จะมีชอบการเล่นแบบสมมติมากขึ้น หรือเด็กที่ปรับตัวไม่ได้ก็มักจะชอบเล่นสมมติมากกว่าเด็กที่ปรับตัวได้ดี

3. การเล่นแบบสร้างสรรค์ การเล่นแบบสร้างสรรค์เป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดในการเล่นของเด็ก เมื่อเด็กมีอายุ 5 - 6 ขวบ เด็กจะเล่นแบบสร้างสรรค์ได้โดยบังเอิญ เช่น นำวัตถุมาประกอบกันให้เป็นรูปต่าง ๆ และบางครั้งก็เผชิญคล้ายกับวัตถุอย่างใดอย่างหนึ่ง จะทำให้เด็กรู้สึกดีใจในความสำเร็จ

คุณสมบัติของของเล่นที่ดี ของเล่นที่ดีควรมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้¹¹

1. จะต้องเป็นของเล่นที่ทำให้เด็กได้มีโอกาสใช้ประสาทสัมผัสต่าง ๆ ได้เต็มที่ เป็นการพัฒนาประสาทความรู้ของเด็กให้เหมาะสมกับวัย

2. จะต้องเป็นของเล่นที่ฝึกการเคลื่อนไหวอวัยวะส่วนต่าง ๆ ของร่างกายเด็ก โดยเริ่มต้นจากปฏิกิริยาระดับหยาบ ๆ จนถึงการเคลื่อนไหวที่ละเอียดเพิ่มขึ้นตามวัย เช่น ต่อแท่งไม้ ลากจูงเชือก - เช็นสัตว์ เล่นกีฬา เล่นเครื่องดนตรี เป็นต้น

3. จะต้องจัดของเล่นให้ถูกประเภทเพื่อความเหมาะสมกับวัย เหมาะกับความสามารถและความสนใจของเด็กให้มาก ไม่ควรเป็นของเล่นที่เล่นยากเกินไปหรือง่ายเกินไป เพื่อป้องกันความเบื่อหน่ายและอุบัติเหตุ

4. จะต้องเป็นของเล่นที่กระตุ้นให้เกิดจินตนาการสร้างสรรค์ เกิดความสามัคคีและเพาะประสบการณ์ด้านมนุษยสัมพันธ์ตั้งแต่วัยเด็ก ส่วนใหญ่เป็นของเล่นที่ต้องเล่นเป็นกลุ่ม

5. จะต้องเป็นของเล่นที่ปราศจากพิษและภัย ไม่แตกหักทำอันตรายบาดเจ็บแก่เด็ก

6. เป็นของเล่นที่ทนทาน มีคุณภาพดี แข็งแรงไม่แตกหักง่าย อันจะเป็นอันตรายต่อเด็ก ของเล่นที่ทำด้วยไม้จะมีความทนทานคุ้มค่า

7. เป็นของเล่นที่แพร่หลาย เด็ก ๆ นิยมกันทั่ว ๆ ไป ผลิตได้ภายในประเทศ ราคาประหยัด และทำความสะอาดได้ง่าย

ความปลอดภัยเกี่ยวกับของเล่นเด็ก

• วัสดุที่ใช้ผลิต

ของเล่นเด็กควรผลิตจากวัสดุที่ปลอดภัย และไม่มีพิษทั้งโครงสร้างและส่วนผสมทางเคมีรวมทั้งส่วนผสมของสีที่ไม่มีตะกั่วเจือปนอยู่ด้วย

• ส่วนประกอบ

ส่วนประกอบต่าง ๆ ของของเล่นควรผลิตให้แน่นหนา ไม่หลุดหรือแตกแยกเป็นชิ้นส่วนเล็ก ๆ ต้องคำนึงว่าเด็กเล็ก ๆ อาจกลืนหรือสำลักชิ้นส่วนเหล่านี้เข้าไปในหลอดลม หรือหลอดอาหาร ไม่ควรมีปลายแหลมหรือขอบคม อันอาจทำให้ผู้เล่นบาดเจ็บได้ง่าย

• โครงสร้าง

โครงสร้างแต่ละชนิดของของเล่นควรคำนึงถึงความปลอดภัยเป็นหลัก โดยเฉพาะเครื่องกีฬาที่ต้องใช้แรง หรือปืนปาย เพื่อป้องกันอุบัติเหตุ

• ลักษณะทั่วไปของของเล่นเด็ก

1. ของเล่นเด็กทำด้วยพลาสติกและโลหะ ซึ่งอาจจะเป็นของเล่นที่ทำด้วยพลาสติกล้วนหรือโลหะล้วน หรือใช้พลาสติกประกอบกับโลหะ ซึ่งมีทั้งเครื่องกลไกและไม่มีเครื่องกลไก วัตถุประสงค์สำหรับของเล่นเด็กประเภทนี้ คือ เม็ดพลาสติก โลหะ และเครื่องกลไกต่าง ๆ ผลิตเป็นรถยนต์ เครื่องบิน ลูกบอล หุ่นยนต์ ดาบ ปืน ตุ๊กตา ฯลฯ

2. ของเล่นเด็กทำด้วยผ้า วัตถุประสงค์ที่ใช้ในการผลิต คือ ผ้า นุ่น และใยสังเคราะห์ ผลิตเป็นตุ๊กตา ผ้า ตุ๊กตาขนสัตว์ และตุ๊กตารูปสัตว์ชนิดต่าง ๆ

3. ของเล่นเด็กทำด้วยไม้ วัตถุประสงค์ที่ใช้ในปัจจุบัน คือ ไม้ยางพารา ผลิตของเล่นเด็กเพื่อการศึกษา ของเล่นเด็กเพื่อฝึกความจำในการถอดแคะแล้วประกอบใหม่ และของเล่นเด็กที่ทำเป็นรูปสัตว์ รถไฟ รถม้า เกวียน หรือรถลาก เป็นต้น

ของเล่นเด็กไทย

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์พบว่า บรรพบุรุษของเรารู้จักประดิษฐ์ของเล่นให้แก่บุตรหลานมานานกว่า 700 ปี คือ ตั้งแต่ครั้งกรุงสุโขทัยมาแล้ว โดยได้นำเอาดินเหนียวมาปั้นเป็นรูปคนและสัตว์

เลียนแบบธรรมชาติ แล้วนำมาเผาเคลือบด้วยกรรมวิธีง่าย ๆ และยังคงปรากฏหลักฐานให้ศึกษาได้จนกระทั่งปัจจุบัน จากการศึกษาเรื่องตุ๊กตาไทยของ สุทธิลักษณ์ อัมพันวงศ์ ได้กล่าวถึงของเล่นตุ๊กตาไว้ว่า

“ตุ๊กตาไทยเก่าแก่ที่สุดที่มีหลักฐานกล่าวยืนยันไว้เริ่มในสมัยอุทงระหว่างพุทธศตวรรษที่ 17-20 ทำเป็นรูปคนและสัตว์ มีผู้สันนิษฐานว่ารูปตุ๊กตาปั้นเหล่านั้นอาจเป็นรูปเหมือนของผู้ตายเก็บไว้ให้ลูกหลานได้กราบไหว้บูชาเหมือนของผู้ตายเก็บไว้ให้ลูกหลานได้กราบไหว้บูชาพร้อมทั้งอธิษฐาน ในสมัยกรุงสุโขทัย ประมาณพุทธศตวรรษที่ 19 - 20 ก็ได้มีการทำตุ๊กตาดินเผาและตุ๊กตาเคลือบกันมากในรูปแบบต่าง ๆ กัน ทั้งที่เป็นของใช้ในบ้าน ทำเป็นรูปคนหรือสัตว์ เช่น รูปแจกันข้างสูงวงจับดอกบัว ซึ่งมีความสูงอยู่บนหลังข้างด้วย เหยื่อน้ำรูปหงส์ ตุ๊กตาเด็กเล่นนิยมทำเป็นรูปนกสิงห์และสัตว์อื่น ๆ เคลือบด้วยน้ำยาสีเขียว คนไทยได้ทำตุ๊กตาสืบต่อกันมาจนถึงสมัยกรุงศรีอยุธยาและสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ จนกระทั่งมีคำพังเพยว่า “อยู่บ้านท่านอย่านิ่งดูดาบปั้นวุ้นปั้นควายให้ลูกท่านเล่น” ซึ่งนับเป็นพยานยืนยันอย่างแจ่มชัดว่าคนไทยชอบทำตุ๊กตากันมาเป็นเวลานาน

ตุ๊กตาสำหรับเด็กเล่น ส่วนมากเด็กหญิงมักจะนิยมเล่นตุ๊กตามากกว่าเด็กชาย และมักจะพูดเล่นกับตุ๊กตาราวกับว่าเป็นคนจริง ๆ ตุ๊กตาแบบนี้มักทำด้วยผ้าตุ๊กตาผ้าแบบโบราณชนิดที่ทำง่ายที่สุดคือเอาผ้าเช็ดหน้ามาม้วนปลาย 2 ข้าง ให้จรดกันตรงกลาง แล้วพลิกผ้าด้านที่ม้วนกลับลงข้างล่างแล้วทบกลางใช้เชือกผูกกัน ส่วนบนทำเป็นส่วนหัว ส่วนล่างเป็นลำตัว

ต่อมาตุ๊กตาผ้าได้มีวิวัฒนาการขึ้นมาก โดยเอาผ้ามาตัดเย็บเป็นหัวและส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย ยัดนุ่นให้เรียบร้อยเขียนหน้าและมีผมจัดทรงสวยงาม สวมเครื่องแต่งกาย ยืนและนั่งได้ เช่น ตุ๊กตาผมจุกนุ่งผ้าโจงกระเบน ตุ๊กตาเด็กชวนา สวมงอบ ตุ๊กตาชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ตุ๊กตานายและนางแสนตาคอลอส

ตุ๊กตาผ้ายัดนุ่นแบบใหม่ของไทยอีกอย่างหนึ่ง คือ ตุ๊กตารูปสัตว์ต่าง ๆ เช่น แมว เต่า ลิง ช้าง สิงโต ตัดเย็บจากผ้าพิมพ์ดอกสีสดมีลวดลายหลายอย่างข้างในยัดนุ่น สำหรับอุ้มเล่น

ตุ๊กตารูปสัตว์อีกอย่างหนึ่งซึ่งเด็กเล่นสืบต่อกันมานานจนกระทั่งถึงปัจจุบัน คือ ตุ๊กตากระดาดหาสีสด ทำเป็นรูปสัตว์มีขนาดใหญ่ เช่น หมู ม้าลาย เป็นต้น เด็กขึ้นนั่งขึ้นหลังอย่างสนุกสนาน

ตุ๊กตาล้มลุกเป็นตุ๊กตาอีกอย่างหนึ่งซึ่งเล่นกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีลักษณะตัวกลม หัวกลม เมื่อปัดให้ล้มก็จะลุกขึ้นได้ทันที ทำด้วยไม้ เซลลูโลสอัดยาง หรือพลาสติก นอกจากนี้ก็ยังมีตุ๊กตาปั้นด้วยดินเหนียวเป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ ซึ่งชาวบ้านชอบปั้นให้เด็กเล่น”¹²

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสทรงกล่าวไว้ในเรื่องพระประวัติตรัสเล่าตอนหนึ่งถึงคุณค่าของตุ๊กตาว่า

“...การเล่นตุ๊กตาก็ให้ความรู้ได้เหมือนกัน เล่นตุ๊กตาตัวใหญ่ เราชักตุ๊กตาเป็นลูก เราได้ความรู้สึกว่าผู้ใหญ่ของเราท่านรักเราอย่างไร นี่เป็นกตัญญู เราเอาอย่างผู้ใหญ่ทำให้แก่ตุ๊กตา หรือจักทำแก่คนภายนอก นี่เป็นบุพการีและยังรู้จักเย็บผ้า ผสมสีย้อมผ้าเครื่องแต่งตุ๊กตาและอื่น ๆ อีก เล่นตุ๊กตาตัวเล็ก ๆ นำให้เราสังเกตวิธี จัดเห้าย่เรือนและจัดการงานของผู้ใหญ่เพื่อจำเอามาเล่นตุ๊กตา...”¹³

นอกจากนี้ตุ๊กตาให้ความสุขทางใจแก่เด็ก ๆ และผู้ใหญ่ ดังที่โรสแมรี่ วอร์เนอร์และ ฮิลารี ฟิลลิปส์ เขียนไว้ในวารสาร Swaddi เดือนมกราคม-กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1978 ว่า

“ตุ๊กตาเป็นสิ่งสากล ให้ความสุขใจ เป็นเพื่อน เป็นความพึงพอใจและภาคภูมิใจ ของคนจำนวนหลายพันคนทั่วทุกมุมโลก ไม่ว่าผู้เยาว์หรือผู้ใหญ่ล้วนแต่รักตุ๊กตา ผู้สะสมตุ๊กตามีตั้งแต่สมเด็จพระราชินีจนถึงคนสามัญ จนถึงผู้รักและซาบซึ้งในความงามของตุ๊กตาน้อย ๆ ที่แสนจะตื่นเต้นเมื่อโอบกอดตุ๊กตาสุดที่รักอย่างแสนสุข โดยไม่คำนึงถึงเชื้อชาติ การแต่งกายและราคาค่างวดของมัน”¹⁴

ของเล่นเด็กไทยในยุคก่อนนั้น มักประกอบขึ้นจากวัสดุที่หาได้ง่ายในท้องถิ่นและใช้เครื่องมือง่าย ๆ ในการทำขึ้น ความสวยงามและความสมบูรณ์ของผลงานจะขึ้นอยู่กับฝีมือและความชำนาญของช่างเป็นสำคัญ ซึ่งลักษณะเช่นนี้ถือได้ว่าเป็นหัตถกรรมไทยพื้นบ้านสาขาหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นตุ๊กตาปั้นด้วยดินเหนียว ตุ๊กตาเจ้าพราหมณ์นั่งเก้าอี้แขน ตุ๊กตาล้มลุก ตุ๊กตาชาววัง ตุ๊กตาขุนนาง ตุ๊กตาละคร ตุ๊กตาวัวควาย ปั้นดินเหนียว ปลาตะเพียนสานใบลาน ตะกร้อสานด้วยทางมะพร้าวสำหรับโยนเตะเล่น

ด้วยเหตุที่หัตถกรรมพื้นบ้านมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยตลอดจนประเพณีวัฒนธรรม ความคิดและความเชื่อของสังคมไทย ดังนั้นของเล่นไทยซึ่งเกิดและวิวัฒนาการควบคู่มา与孩子ไทยโดยตลอดก็ย่อมสามารถที่จะสะท้อนให้เห็นถึงการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงในเรื่องต่าง ๆ ข้างต้นได้เป็นอย่างดี

หากจะพิจารณาถึงประเพณีของ “ของเล่นไทย” ก็อาจจะแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ คือ

ประเภทที่หนึ่ง เป็นของเล่นที่เกิดจาก “การเล่นแบบ” ซึ่งได้แก่ การเล่นแบบธรรมชาติ คนสัตว์หรือสิ่งของต่าง ๆ เป็นต้นว่าการนำใบลานมาสานเป็นปลาตะเพียนขนาดต่าง ๆ ทำเป็นแม่ปลาและลูกปลาทัวเล็ก ๆ ห้อยเรียงรายกันลงมา เขียนครีบกและเกล็ดตลอดจนให้สีสันอันสวยงาม หรือนำดินเผาหรือสังกะสีมาทำเป็นหม้อข้าวหม้อแกงและเตาขนมครกขนาดเล็ก ๆ ซึ่งเด็กผู้หญิงจะนิยมเล่นกันมาก ที่เรียกว่า เล่นขายของ เป็นต้น

ของเล่นประเภทตุ๊กตา ก็ถือว่าเป็นของเล่นประเภทเลียนแบบที่สำคัญ เนื่องจากเป็นของเล่นที่ได้รับความนิยมและแพร่หลายในหมู่เด็กๆ มากที่สุด ของเล่นประเภทนี้มีอยู่หลายรูปแบบ เป็นต้นว่า ตุ๊กตาที่ประดิษฐ์ขึ้นเลียนแบบมนุษย์ เช่น ตุ๊กตาชาววัง ตุ๊กตาขุนนาง ตุ๊กตาละคร (สองชนิดหลังนี้ไม่พบแล้ว) ทำด้วยดิน และตุ๊กตาที่ประดิษฐ์ขึ้นเพื่อเลียนแบบสัตว์ตามธรรมชาติ อาทิเช่น ตุ๊กตาที่ปั้นด้วยดินเป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ หรือตุ๊กตาไม้ระกำที่ทำขึ้นจากไม้เลียนแบบสัตว์ชนิดต่าง ๆ ได้อย่างเหมือนจริง

ประเภทที่สอง คือ ของเล่นที่เกิดขึ้นจากการค้นพบและสร้างสรรค์ขึ้นจากจินตนาการ ได้แก่ ลูกข่าง หนังสือเด็ก ลูกหิน หรือไม้ขาง เป็นต้น ซึ่งเกิดขึ้นมาจากการค้นพบลองผิดลองถูก แล้วนำข้อมูลมาประดิษฐ์เป็นของเล่นสืบทอดแพร่หลายต่อ ๆ กันมา

นอกจากของเล่นตามที่กล่าวมานี้ เด็กไทยยังมีโอกาส “เล่น” ในรูปแบบของการละเล่นชนิดต่าง ๆ อีกมากมาย อาทิเช่น มอญซ่อนผ้า ซักกะเย่อ วิ่งเปี้ยว ต่อกเต และอื่น ๆ ซึ่งจะทำให้เด็กเรียนรู้และพัฒนาทางร่างกาย อารมณ์ ตลอดจนสังคมได้เป็นอย่างดี

หากคุณค่าและความน่าสนใจของ “ของเล่นพื้นบ้านไทย” อาจประเมินได้จากความเพลิดเพลินที่ได้รับจากคุณค่าของความสวยงาม และจากความสุขสนทนันท่าทายที่ได้รับจากคุณสมบัติของการเคลื่อนที่หรือเคลื่อนไหวแล้วของเล่นพื้นบ้านไทยชนิดหนึ่ง ซึ่งประกอบขึ้นด้วยคุณลักษณะทั้งสองประการนี้ก็นับว่าเป็นของเล่นที่น่าศึกษาและน่าสนใจอย่างยิ่ง และของเล่นชนิดนี้ก็คือของเล่นไม้ระกำ

วัฒนธรรมและคติความเชื่อในรูปแบบของเล่น¹⁵

ของเล่นบางอย่างยังมีบทบาทเกี่ยวข้องกับสภาพทางภูมิศาสตร์ในทางภูมิประเทศดินฟ้าอากาศ และฤดูกาล และของเล่นบางอย่างยังมีบทบาทเกี่ยวข้องกับศาสนา ความเชื่อทางไสยศาสตร์ และวัฒนธรรมประเพณี ซึ่งสามารถแบ่งของเล่นตามคติความเชื่อทางวัฒนธรรมไว้ดังนี้

1. ของเล่นเกี่ยวกับภูมิประเทศ ดินฟ้าอากาศ และฤดูกาล อย่างใดอย่างหนึ่งหรือทั้งสองประการ เช่น การเล่นว่าว จะเล่นกันได้เฉพาะฤดูร้อนที่มีลมว่าว การเล่นสกีน้ำแข็งก็ต้องเล่นในเมืองหนาวที่ฤดูหนาวมีหิมะปกคลุมเพียงพอ

2. ของเล่นบางอย่างก็มีบทบาทเกี่ยวกับศาสนา ความเชื่อ และวัฒนธรรมประเพณี เช่น การเล่นสาดน้ำ เล่นไม้หึ่ง เล่นสะบ้า ของเด็กชนบท มักเล่นในช่วงเทศกาลตรุษสงกรานต์เท่านั้น ของเล่นที่มีบทบาทเกี่ยวกับศาสนา วิถีชีวิต ความเชื่อทางไสยศาสตร์ เช่น ตุ๊กตาล้มลุกดามารูมาของประเทศญี่ปุ่น ตุ๊กตาเสียดบาลของคนไทย ชาวอินเดียเผ่าทุษยันใช้ตุ๊กตารูปคนประกอบพิธีทางศาสนา เมื่อเสร็จพิธีแล้วก็แจกให้เด็กเล่นถือเป็นสิริมงคล

กรรมวิธีการผลิต¹⁶

กรรมวิธีการผลิตของเล่นแบ่งออกได้ 2 กรรมวิธีคือ

1. ผลิตขึ้นใช้เอง หมายถึง การผลิตที่ไม่มากนัก อาจเรียกว่าประดิษฐ์เอง กล่าวคือเด็กอาจประดิษฐ์ของเล่นจากเศษวัสดุสำหรับเล่นเอง หรือผู้ใหญ่ ผู้ปกครอง พ่อแม่ของเด็กประดิษฐ์ขึ้นเอง เพื่อให้ลูกหลานได้เล่น หรือครูในโรงเรียนอนุบาลผลิตของเล่นเพื่อใช้ในการเรียนการสอนหรือเพื่อให้เด็กในโรงเรียนได้เล่น การประดิษฐ์ของเล่นใช้เองมีข้อดีคือ ประหยัดงบประมาณในการจัดหาของเล่นให้แก่เด็ก โดยมีต้องออกไปซื้อของเล่นราคาแพง และสามารถใช้วัสดุหรือเศษวัสดุที่มีอยู่

2. ผลิตระบบอุตสาหกรรม หมายถึง การผลิตจำนวนมากเพื่อการพาณิชย์และเป็นการลดต้นทุนการผลิตให้ถูกลง โดยการผลิตให้มากขึ้นจากหน่วยผลิตเดียวกัน

เชิงอรรถ

¹ เดโช สนวนานนท์. จิตวิทยาสำหรับครูและผู้ปกครอง. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2522. หน้า 70-71.

² สุชา จันทน์เอม และ สุรางค์ จันทน์เอม. จิตวิทยาเด็ก. พิมพ์ครั้งที่ 6. (กรุงเทพมหานคร: แพรวพินิจ, 2520) หน้า 121 และ เดโช สนวนานนท์. จิตวิทยาสำหรับครูและผู้ปกครอง พิมพ์ครั้งที่ 5. (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2522) หน้า 71.

³ จิววรรณ จิงเจริญ. การใช้สื่ออุปกรณ์ของเล่นเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนเด็กระดับก่อนวัยประถมศึกษา (กรุงเทพมหานคร: กรมการฝึกหัดครู 2528). หน้า 28.

⁴ คณะกรรมการการวิเคราะห์เครื่องเล่นเด็ก การวิเคราะห์เครื่องเล่นของเด็กด้านการศึกษาและจิตวิทยา ใน การเล่นและเครื่องเล่นเพื่อพัฒนาเด็ก (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524) หน้า 115.

⁵ พิพัฒน์ ชูวเรช และนพมาศ ชูวเรช. ความรู้บางอย่างเกี่ยวกับเครื่องเล่นของเด็ก ใน การเล่นและเครื่องเล่นเพื่อพัฒนาเด็ก (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524). หน้า 110-112.

⁶ อำไพ สุจริตกุล. ความหวังที่เด็กไทยจะพัฒนาด้วยเครื่องเล่น ใน เครื่องเล่นเพื่อพัฒนาเด็ก(กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไตรณสาร, 2526). หน้า 3-8.

⁷ พิชัย สันติภิรมย์. การใช้อุปกรณ์การสอนของครูอนุบาลโรงเรียนราษฎร์ในกรุงเทพมหานคร วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาโสตทัศนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2516. หน้า 27.

⁸ สุชา จันทน์เอม และ สุรางค์ จันทน์เอม. จิตวิทยาเด็ก. พิมพ์ครั้งที่ 6 (กรุงเทพมหานคร: แพรวพินิจ, 2520). หน้า 64-74

⁹ ปราณี ขวานิช. พัฒนาการของเด็กในแต่ละวัยและของเล่นที่ควรให้เล่น ใน การละเล่นและเครื่องเล่นเพื่อพัฒนาเด็ก (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524). หน้า 27-28

¹⁰ สุชา จันทน์เอม และสุรางค์ จันทน์เอม. จิตวิทยาเด็ก. พิมพ์ครั้งที่ 6 (กรุงเทพมหานคร : แพรวพินิจ, 2520). หน้า 121 - 127.

¹¹ พิพัฒน์ ชูวเรช และนพมาศ ชูวเรช. ความรู้บางอย่างเกี่ยวกับเครื่องเล่นของเด็ก ใน การละเล่นและเครื่องเล่นเพื่อพัฒนาเด็ก (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524). หน้า 110 - 112.

¹² สุทธิลักษณ์ อำพันวงศ์. ตุ๊กตาไทย (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2524). หน้า 2-9

¹³ สุทธิลักษณ์ อำพันวงศ์. ตุ๊กตาไทย (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2524). หน้า 53.

¹⁴ เรื่องเดียวกัน หน้า 53-54.

¹⁵ พรเทพ เลิศเทวศิริ. องค์ประกอบในการออกแบบของเล่นเพื่อการศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัย วิทยานิพนธ์ปริญญาโท บัณฑิต ภาควิชาศิลปศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534 หน้า 44-45.

¹⁶ เรื่องเดียวกัน หน้า 45.

บทที่ 3

ของเล่นไม้ระกำ

ประวัติของของเล่นไม้ระกำ

ของเล่นที่ทำด้วยไม้ระกำเป็นของเล่นของเด็กไทยมาหลายชั่วอายุคนแล้ว ของเล่นไม้ระกำเกิดขึ้นเมื่อใดไม่มีหลักฐานบันทึกไว้อย่างแน่นอน คงสันนิษฐานตามข้อมูลที่ปรากฏจากประวัติศาสตร์จากการบอกเล่าว่า ในสมัยก่อนตามงานประจำปีใหญ่ ๆ ไม่ว่าจะเป็นงานวัดหรืองานสมโภชใด ๆ ตามสถานที่ต่าง ๆ จะมีผู้ทำตุ๊กตารูปสัตว์ที่เป็นของเล่นเด็กที่ทำด้วยไม้ระกำ เป็นของเล่นเด็กที่มีฝีมือการประดิษฐ์ที่ละเอียด ประณีต ไปจำหน่ายตามงานต่าง ๆ เหล่านั้น เช่น งานสมโภชภูเขาทอง งานประจำปีพระสมุทรเจดีย์วัดโพธิ์ วัดสามปลื้ม ของเล่นที่ทำด้วยไม้ระกำที่นำมาจำหน่ายจะประดิษฐ์เป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ เช่น จะเข้ งู ตะขาบ ตุ๊กแก จิ้งเหลน กบ อีงอ่าง กิ้งก่า คางคก เป็นต้น

จากการสัมภาษณ์นางพัทตร์ ม่วงคู ช่างผู้สืบทอดศิลปะการทำของเล่นด้วยไม้ระกำที่ยังคงทำอยู่จนถึงปัจจุบันนี้ นางพัทตร์ ม่วงคู ได้เล่าว่า นายชิต ทิพย์วัฒน์ บิดาของตนเป็นช่างทำของเล่นด้วยไม้ระกำรุ่นแรก มีชีวิตและประกอบอาชีพนี้ในช่วงกลางสมัยรัตนโกสินทร์ คือ ระหว่าง พ.ศ. 2406-2490 จากข้อมูลทั้ง 2 แห่ง จึงอาจสันนิษฐานได้ว่า ของเล่นไม้ระกำคงเกิดขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์นี้เอง

ช่างทำของเล่นด้วยไม้ระกำ

ช่างทำของเล่นด้วยไม้ระกำแต่เดิมนั้นมีอยู่จำนวนไม่มากนัก ช่างที่ยึดถือเป็นอาชีพและถ่ายทอดความรู้สืบทอดกันมาโดยสายสัมพันธ์ทางเครือญาติจนถึงปัจจุบัน และถือว่าเป็น “ตระกูลช่างทำของเล่นด้วยไม้ระกำ” ที่สำคัญก็คือ ช่างตระกูล “ทิพย์วัฒน์” ซึ่งสืบสายตระกูลมาจากนายชิต ทิพย์วัฒน์ ผู้ริเริ่มและพัฒนาการทำของเล่นด้วยไม้ระกำเป็นอาชีพและปรับปรุงความรู้ทางด้านการประดิษฐ์อย่างจริงจังนับตั้งแต่กลางสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ คือในระหว่างช่วงปี พุทธศักราช 2430 เป็นต้นมา

นายชิต ทิพย์วัฒน์ เป็นชาวสมุทรสาคร อยู่บริเวณวัดบางปลา อำเภอมหาชัย จังหวัดสมุทรสาคร มารดามีเชื้อสายมอญ เมื่อโตขึ้นได้เข้ามาประกอบอาชีพในกรุงเทพฯ โดยพักอาศัยอยู่กับลุงชื่อโต ลุงของนายชิต ทิพย์วัฒน์ มีอาชีพตัดผม เปิดร้านอยู่ที่ตรอกไข่ ถนนบำรุงเมือง อำเภอพระนคร นายชิต ทิพย์วัฒน์ ก็ได้ประกอบอาชีพตัดผมเช่นเดียวกับลุง ที่ร้านตัดผมมีช่างตัดผมคนหนึ่งซึ่งมีฝีมือในการเหลาไม้เนื้ออ่อน จำพวกไม้ระกำ ไม้ลำพู โดยเหลาเป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ เสริจเรียบร้อยแล้วก็จะนำมาวางจำหน่ายที่หน้าร้าน ปรากฏว่าลูกค้าที่มาตัดผมพบเห็นก็เกิดความพอใจซื้อไปให้ลูกหลาน จำหน่ายได้ราคา และขายหมดทุกวัน นายชิต ทิพย์วัฒน์ จึงเกิดความคิดที่จะลองทำบ้าง นายชิต ทิพย์วัฒน์ ได้พัฒนาการทำของเล่นด้วยไม้ระกำให้มีความละเอียดประณีตยิ่งขึ้น โดยนายชิต ทิพย์วัฒน์ ได้จับสัตว์จริง ๆ จำพวก ตั๊กแก จิ้งเหลน อิ้งอ่าง คางคก กบ งู ฯลฯ มาขึงกรงไว้เพื่อศึกษารูปร่าง สีสัน ลวดลาย ตลอดจนการเคลื่อนไหว จะได้เลียนแบบในการทำของเล่นด้วยไม้ระกำให้เหมือนธรรมชาติของจริงให้มากที่สุด เมื่อได้ศึกษาสังเกตและพิจารณารายละเอียดต่าง ๆ รวมทั้งลวดลายจนสามารถเข้าใจและจดจำได้หมดแล้ว นายชิต ทิพย์วัฒน์ ก็จะปล่อยสัตว์เหล่านั้นไปโดยไม่ทำอันตราย เหตุผลที่สำคัญประการหนึ่งที่ทำให้นายชิต ทิพย์วัฒน์ สามารถทำของเล่นด้วยไม้ระกำได้อย่างละเอียด ประณีต และเหมือนจริงมากที่สุดก็คือ แต่เดิม นายชิต ทิพย์วัฒน์ เป็นชาวสมุทรสาคร อำเภอมหาชัย ได้พบเห็นสัตว์ต่าง ๆ ทั้งสัตว์ประเภทเลื้อยคลาน และสัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ อยู่เป็นประจำ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จระเข้ จึงทำให้สามารถจำรูปร่าง ลักษณะและรายละเอียดต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี ของเล่นที่ทำด้วยไม้ระกำของนายชิต ทิพย์วัฒน์ ได้รับความนิยมจากลูกค้าเป็นอย่างมากเท่าไรก็ไม่พอจำหน่าย

นายชิต ทิพย์วัฒน์ ได้สมรสกับนางภา ซึ่งเดิมมีอาชีพขายน้ำตาลสดอยู่แถวตรอกจันทร์ มีบุตรชายหญิงรวม 4 คน เป็นบุตรหญิง 1 คน บุตรชาย 3 คน นายชิต ทิพย์วัฒน์ ได้ทำของเล่นด้วยไม้ระกำเป็นอาชีพหลักเพื่อหาเลี้ยงครอบครัวแทนอาชีพช่างตัดผม บุตรสาวคนเดียวของนายชิต ทิพย์วัฒน์ คือ นางพัทตร์ ทิพย์วัฒน์ (ม่วงคูด) และเป็นบุตรคนโต ได้รับการถ่ายทอดและสืบทอดวิชาการทำของเล่นด้วยไม้ระกำจากบิดา และยังคงประกอบอาชีพการทำของเล่นด้วยไม้ระกำเลี้ยงครอบครัวมาจนถึงปัจจุบัน ส่วนบุตรชายคนอื่น ๆ ต่างก็แยกย้ายกันไปประกอบอาชีพอื่นกันหมด

นางพัทตร์ ม่วงคูด ได้ช่วยบิดาทำของเล่นด้วยไม้ระกำเป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ มาตั้งแต่อายุ 12 ปี โดยเริ่มต้นจากงานง่าย ๆ ก่อนซึ่งได้แก่ การลงสี และการติดตามนายชิต ทิพย์วัฒน์ ไปจำหน่ายของเล่นด้วยไม้ระกำในงานวัดหรืองานประจำปีตามสถานที่ต่าง ๆ แต่เดิมนั้นนายชิต ทิพย์วัฒน์ ได้ทำของเล่นด้วยไม้ระกำจำหน่ายเพื่อเป็นของเล่นเด็กแถวบ้านและร้านตัดผมก่อน ต่อมาเมื่อได้รับความนิยมแพร่หลาย นายชิต ทิพย์วัฒน์ ก็ได้นำไปจำหน่ายโดยการฝากขายตามงานวัดต่าง ๆ เช่น งานภูเขาทอง งานพระสมุทรเจดีย์ งานวัดโพธิ์ งานวัดสามปลื้ม เป็นต้น

ต่อมานายชิต ทิพย์วัฒน์ ได้พาครอบครัวย้ายมาอาศัยอยู่แถวถนนดำรงรักษ์ หลังวังวรดิศ ถนนหลานหลวง ซึ่งเป็นวังของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทำให้นายชิต

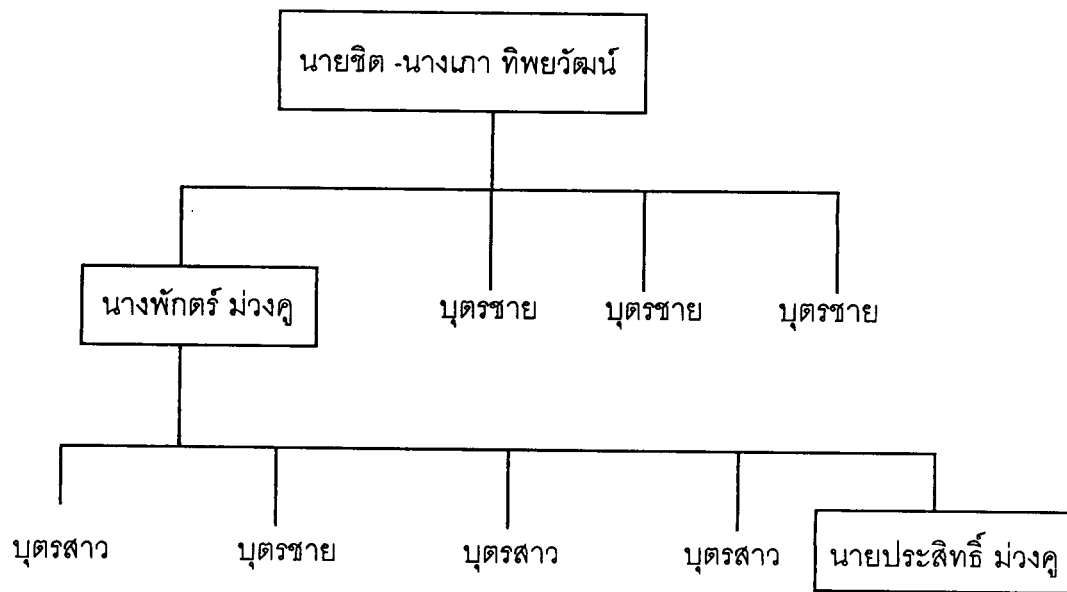
ทิพย์วัฒน์ มีความคุ้นเคยกับข้าราชการและหม่อมในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ จึงได้มีโอกาสทำของเล่นจากไม้ระกำถวายแด่พระโอรสและพระธิดาของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ของเล่นด้วยไม้ระกำซึ่งแต่เดิมแพร่หลายและรู้จักกันในหมู่ชาวบ้านได้มีโอกาสเข้าไปเป็นของเล่นเจ้านายและวงสังคมชั้นสูงต่อไปนับแต่นั้นมา

เมื่อนายชิต ทิพย์วัฒน์ มีอายุมากขึ้น นางพัทตร์ ม่วงคู ได้เป็นกำลังสำคัญของนายชิต

ทิพย์วัฒน์ ในการประกอบอาชีพช่างทำของเล่นด้วยไม้ระกำ นางพัทตร์ ม่วงคู ได้ทำการสืบทอดอาชีพนี้ ตั้งแต่การหาและเตรียมวัตถุดิบ การประดิษฐ์ของเล่นด้วยไม้ระกำแบบต่าง ๆ จนกระทั่งการหาลาด นางพัทตร์ ม่วงคู ได้หาลาดใหม่ ๆ เพิ่มขึ้น เช่น ตลาดสำเพ็ง ร้านผดุงชีพ แถวบางลำพู นางพัทตร์ได้แต่งงานกับสามีซึ่งมีอาชีพรับจ้างขับรถสามล้อ มีบุตรชายหญิงรวม 5 คน นางพัทตร์ ม่วงคู ยังคงเป็นกำลังสำคัญในการทำของเล่นด้วยไม้ระกำให้แก่นายชิต ทิพย์วัฒน์ เหมือนเดิม จนกระทั่งนายชิต ทิพย์วัฒน์ ได้เสียชีวิตเมื่อประมาณ พ.ศ. 2490 ในขณะนั้นนายชิต ทิพย์วัฒน์ มีอายุ 84 ปี นางพัทตร์ ม่วงคู ก็ยังคงประกอบอาชีพช่างทำของเล่นด้วยไม้ระกำต่อไป ในขณะเดียวกันนางพัทตร์ ม่วงคู ก็ได้ประกอบอาชีพเสริมเพื่อเพิ่มพูนรายได้ให้แก่ครอบครัวโดยการทำขนมครก และขนมที่รับประทานกับน้ำแข็งไสขาย แต่เมื่อจวนจะถึงฤดูกาลงานวัดและงานประจำปีต่าง ๆ นางพัทตร์ ม่วงคู ก็จะหยุดขายของกลับมาทำของเล่นด้วยไม้ระกำเพื่อเตรียมไว้จำหน่ายต่อไป ครอบครัวนางพัทตร์ ม่วงคู ได้ย้ายมาอยู่หลังวัดโสมมณีสฯ นางพัทตร์ ม่วงคู ก็ยังคงประกอบอาชีพช่างทำของเล่นด้วยไม้ระกำอย่างแข็งขัน และมุ่งมั่นจนทำให้ชุมชนหลังวัดโสมมณีสฯเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่า เป็นแหล่งผลิตของเล่นด้วยไม้ระกำฝีมือเยี่ยม

ปัจจุบันนางพัทตร์ ม่วงคู มีอายุ 80 ปี สุขภาพยังแข็งแรง แต่มีปัญหาเรื่องนัยน์ตา ๆ ทั้งสองข้างของนางพัทตร์ ม่วงคู เป็นต้อ ทำให้มองเห็นไม่ชัด แม้ว่าจะได้รับการรักษาแล้วก็ตาม การมองเห็นก็ยังไม่ชัดเท่าที่ควร บรรดาบุตรชายหญิงของนางพัทตร์ ม่วงคู ต่างก็มีครอบครัวและแยกย้ายกันไปประกอบอาชีพต่าง ๆ กัน ตามความสามารถและความถนัด คงมีเพียงนายประสิทธิ์ ม่วงคู อายุ 43 ปี บุตรคนสุดท้องที่รับราชการสังกัดกระทรวงสาธารณสุข ประจำอยู่ที่จังหวัดอุบลราชธานีซึ่งมีความต้องการที่จะอนุรักษ์และสืบทอดอาชีพและวิชาการทำของเล่นด้วยไม้ระกำไว้มิให้สูญหายไป แม่นายประสิทธิ์ ม่วงคู จะมีอาชีพหลักในการเป็นข้าราชการแล้วก็ตาม นายประสิทธิ์ ม่วงคู จึงเป็นกำลังสำคัญให้แก่นางพัทตร์ ม่วงคู ผู้เป็นมารดาในการประกอบอาชีพช่างทำของเล่นด้วยไม้ระกำ ในปัจจุบันนางพัทตร์ ม่วงคู ได้ย้ายไปอยู่ร่วมกับนายประสิทธิ์ ม่วงคู เนื่องจากความชราภาพและสายตา นาน ๆ นางพัทตร์ ม่วงคู จึงจะเดินทางเข้ากรุงเทพมหานครสักครั้งหนึ่ง เพื่อมาซื้อไม้ระกำไปเป็นวัสดุในการทำของเล่นด้วยไม้ระกำ พร้อมกันนั้นก็ก็นำเอาของเล่นที่ทำด้วยไม้ระกำที่ทำเสร็จเรียบร้อยแล้วส่งร้านผดุงชีพ แถวบางลำพูจำหน่าย

แผนภูมิแสดงช่างทำของเล่นด้วยไม้ระกำสายตระกูล “ทิพย์วัฒน์”

การทำของเล่นด้วยไม้ระกำ

การทำของเล่นด้วยไม้ระกำเป็นการประดิษฐ์ของเล่นเด็กโดยการประดิษฐ์เป็นตุ๊กตารูปสัตว์ต่าง ๆ โดยเลียนแบบของจริงจากธรรมชาติ สัตว์ที่เลียนแบบส่วนใหญ่เป็นสัตว์เลื้อยคลาน และสัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ ช่างทำของเล่นด้วยไม้ระกำสามารถถ่ายทอดรูปแบบลักษณะตลอดจนการเคลื่อนไหวของสัตว์เหล่านั้น ซึ่งได้แก่ จระเข้ งู ตะขาบ ตุ๊กแก อิงอ่าง คางคก กิ้งก่า จิ้งเหลน ได้เหมือนกับสัตว์จริง ๆ ตามธรรมชาติ เมื่อเด็กเห็นจะเกิดความสนใจและอยากได้เป็นเจ้าของ เพราะเป็นของเล่นที่เลียนแบบธรรมชาติ โดยเฉพาะเด็กผู้ชายเพราะเด็กผู้ชายชอบสัตว์และสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ และที่สำคัญคือของเล่นไม้ระกำสามารถเคลื่อนไหวได้ เด็กมีเพียงแต่ได้เห็นหุ่นและรูปร่างของสัตว์ที่เด็กได้ให้ความสนใจเท่านั้น แต่เด็กยังได้มีการพัฒนาการในด้านการเคลื่อนไหวของร่างกาย โดยเฉพาะกล้ามเนื้อแขน เด็กต้องกระตุกและลากของเล่นไม้ระกำที่เป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ ตามแต่เด็กจะเลือก นอกจากนี้ของเล่นไม้ระกำยังเป็นของเล่นที่ทำหายและพัฒนาความคิดทางปัญญาของเด็ก เพราะเป็นสิ่งประดิษฐ์ที่มีการใช้เทคนิคของการเคลื่อนไหว ซึ่งจะสร้างความอยากรู้อยากเห็นให้กับเด็กเป็นอย่างมาก

การประดิษฐ์ของเล่นด้วยไม้ระกำประกอบด้วยวัสดุเพียงไม่กี่ชิ้น ปราสจากเครื่องมือเทคโนโลยีใด ๆ และวิธีการทำก็เรียบง่ายไม่ยุ่งยากไม่มีกลไกที่ซับซ้อน วิธีการทำและวัสดุที่ใช้เกิดขึ้นจากความคิดซึ่งเป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านแท้ ๆ คือ นายชิต ทิพย์วัฒน์ ที่นำเอาไม้เนื้ออ่อนอย่างไม้ระกำกับอุปกรณ์ไม่กี่ชิ้นมาประกอบกัน ทำให้เกิดตุ๊กตาดูเล็ก ๆ เป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ ที่เลียนแบบจากธรรมชาติ

วัสดุและเครื่องมือที่ใช้ในการทำของเล่นด้วยไม้ระกำ

วัสดุที่ใช้ในการทำของเล่นด้วยไม้ระกำ มีดังต่อไปนี้

1. ไม้ระกำหรือไม้ชนิดอื่น

แต่เดิมการทำของเล่นด้วยไม้ระกำมิได้จำกัดอยู่แต่เพียงการใช้ไม้ระกำเป็นวัสดุเท่านั้น บางครั้งช่างอาจพลิกแพลงทำไม้ชนิดอื่น ๆ ที่มีคุณสมบัติที่เหมาะสม กล่าวคือ มีลักษณะเป็นไม้เนื้ออ่อนสะดวกต่อการเหลาและเกลารูปทรงต่าง ๆ โดยไม่หักหรือเปราะง่ายและน้ำหนักเบามาใช้เป็นวัสดุ อาทิเช่น ไม้ลำพู หรือไม้หนู ไม้ขนุน แต่เนื่องจากไม้ระกำมีเนื้อไม้ที่นิ่ม เนื้อฟาม ทำให้สะดวกแก่การเหลาเป็นรูปทรงต่าง ๆ ประกอบกับมีน้ำหนักเบา อีกทั้งยังหาซื้อได้ง่ายกว่า ไม้ลำพู ไม้หนู ไม้ขนุน ซึ่งหาซื้อได้ยากกว่า จึงทำให้ได้รับความนิยมจากช่างที่จะนำมาเป็นวัสดุในการทำของเล่นด้วยไม้ระกำมากที่สุด นับตั้งแต่อดีตจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

ระกำ มีชื่อทางวิทยาศาสตร์ *Salucca rumphnii*, *J. edulis* และมีชื่อสามัญอื่น ๆ อีกคือ ระกำกอ ก่า สละ และมีชื่อพื้นเมืองที่เรียกกันในแถบจังหวัดตราด ซึ่งมีไม้ระกำอยู่มากกว่าเจาะละก่า

ระกำเป็นพรรณไม้ที่อยู่ในวงศ์ปาล์ม ลำต้นอยู่ใต้ดิน แล้วแตกหน่อออกมาเป็นกอ นอกจากต้นที่มีอายุมากแล้วเท่านั้นจึงจะมีลำต้นสูงขึ้นมาเหนือผิวดิน และโดยทั่วไปแล้วจะสูงไม่เกิน 2 เมตร ตามลำต้นและกิ่งก้านจะมีหนามยาวปกคลุมทั่วไป มีใบดกมากโดยแตกใบออกเป็นกอใหญ่สีเขียวแก่ ทางใบยาวลักษณะคล้ายในขนนก ก้านใบมีแต่หนามออกในเป็นข้อ ๆ ระกำเป็นไม้ที่มีดอกไม่สมบูรณ์เพศและแตกดอกตรงระหว่างโคนก้านใบ เมื่อดอกร่วงโรยก็จะกลายเป็นผลรวมกันเป็นกระจุกแบบทะลาย ลักษณะของผลกลมโต ปลายผลแหลมเปลือกผลเป็นเกล็ด ผลที่อ่อนมีสีน้ำตาล พอสุกจะมีสีแดงสดรับประทานได้

เนื่องจากระกำเป็นพืชที่ชอบแสงแดดจัด ชอบขึ้นอยู่ในที่ร้อนแต่ต้องการน้ำมาก อีกทั้งยังชอบขึ้นในแถบที่มีดินร่วนซุย จึงมีมากในแถบจังหวัดจันทบุรี ระยอง ตราด¹

แหล่งขายส่งไม้ระกำที่สำคัญได้แก่บริเวณที่เรียกว่าบ้านดอกไม้ หลังโรงเรียนสารพัดช่างใกล้กับตำบลบ้านบาตร อำเภอป้อมปราบศัตรูพ่าย ไม้ระกำที่ขายจะตัดเป็นท่อน ๆ ยังไม่ปลอกเปลือก บางครั้งก็ยังสดอยู่ไม่แห้งดินัก เมื่อซื้อมาแล้วช่างจะต้องวางทิ้งไว้ให้แห้งเสียก่อนจึงจะนำมาทำได้²

ไม้ลำพู มีชื่อทางวิทยาศาสตร์ว่า *Sonneratiad easclaris* Engler อยู่ในวงศ์ *Sonneratiaceae* มีลักษณะคล้ายไม้ระกำ กล่าวคือ ชอบแสงแดดจัดและต้องการน้ำมาก ลักษณะต้นจะเป็นไม้ยืนต้น และมีระบบรากช่วยหายใจและค้ำจุนอยู่เหนือพื้นดิน ไม้ลำพูมักจะขึ้นในบริเวณเขตป่าชายเลน หรือชายน้ำทั่วไป³

ไม้หนู เป็นพันธุ์ไม้ชนิดหนึ่งในวงศ์ *Bombacaceae* ซึ่งมีชื่อทางพฤกษศาสตร์ว่า *Ceibce penterdra*, Gaerth หนูเป็นต้นไม้ขนาดกลาง สูง 7-10 ม. ลำต้นกลม อาจมีพุ่มเล็กน้อย ผิวเปลือกมี

หนามเล็กสั้น ๆ เล็กน้อย กิ่งทอดขนานกับพื้นดิน และมักออกเป็นวงรอบ ๆ ลำต้น มักทิ้งใบในฤดูแล้ง เนื้อไม้อ่อนสีขาว มีปลุกตามบ้านและตามสวนทั่วไป ใบออกสลับกัน มักออกเป็นกระจุกที่ปลายกิ่ง ก้านใบยาว 7-18 ซม. และปลายก้านมีใบย่อยออกจุดเดียว ทำนองซี่ร่ม จำนวน 5-8 ใบ ใบย่อยนี้ยาว 7-16 ซม. กว้าง 2-4.5 ซม. เกือบไม่มีขน ดอกออกเป็นช่อสั้น ๆ ตามง่ามใบ ปลายกิ่งกลีบดอกมี 5 กลีบ ซ้อนกันเป็นเกลียว สีขาวนวล เกสรตัวผู้เชื่อมติดกันตอนโคน และมี 5 อัน⁴

ไม้ขนุน มีชื่อวิทยาศาสตร์ *Artocarpus heterophyllus* เป็นไม้ยืนต้นในวงศ์ Moraceae ใบเป็นใบเดี่ยวหนาและเป็นมัน ผลเป็นแบบผลรวมมีหนาม เนื้อสีเหลืองรสหวาน จัดเป็นไม้ผลที่สำคัญทางเศรษฐกิจชนิดหนึ่ง ปลูกได้ทั่วไป⁵

2. กาวชนิดต่าง ๆ

การทำของเล่นด้วยไม้ระกำใช้กาวหลายชนิด คือ กาวลาเท็กซ์ ซึ่งใช้ในการผสมสีทำให้สีติดทน กาวแป้งเปียกซึ่งได้จากการกวนแข็งข้าวเจ้าเพื่อใช้ในการติดกระดาษว่าว และกาวที่สำคัญอีกชนิดหนึ่งคือ กาวหนังควาย ซึ่งต้องนำหนังควายมาป่น แล้วนำไปตุ๋นไฟให้มีความเข้มข้นพอดี กาวหนังควายจะทำหน้าที่ยึดผ้าดิบให้ติดกับตัวไม้ เมื่อบากไม้แล้วผ้าดิบและกาวหนังควายจะทำให้ส่วนของไม้ที่เป็นลำตัวสัตว์เคลื่อนไหวได้ โดยไม่หลุดออกจากกัน นอกจากนั้นกาวหนังควายยังมีคุณสมบัติคงทนกว่ากาวชนิดอื่น ปัจจุบันกาวหนังควายยังหาซื้อได้ตามร้านขายยาจีนแถวสี่แยกวัดตึก

3. ผ้าดิบสีขาว

เทคนิคการทำให้ไม้ระกำซึ่งมีลักษณะแข็งตรงสามารถโค้งงอบิดไปมาได้ นั่น คือ การผ่าและการบังหรือบากไม้ออกเป็นข้อ ๆ ช่วงจะใช้ผ้าดิบเป็นตัวยึดไม้ที่ผ่าและบากแล้วให้คงรูปอยู่ได้โดยไม่หลุดออกจากกัน และในขณะเดียวกันผ้าดิบก็จะช่วยเพิ่มความยืดหยุ่นในการเคลื่อนไหวด้วย

4. กระดาษว่าวหรือกระดาษข่อยหรือกระดาษจีน

ที่นิยมใช้คือกระดาษว่าวสีขาว เพื่อใช้ปิดลงบนไม้เมื่อเกลารูปทรงเรียบร้อยแล้วและพร้อมที่จะระบายสี กระดาษว่าวจะช่วยให้พื้นผิวสามารถดูดซับสีต่าง ๆ ได้ดีขึ้น ไม่ซึมลงในเนื้อไม้ ทำให้สีสั่นและลวดลายสวยงามยิ่งขึ้น

5. สีโปสเตอร์ สีน้ำมัน และสีฝุ่น สีต่าง ๆ

เพื่อใช้ในการประดิษฐ์ลวดลายบนพื้นผิวให้สวยงามและเหมือนจริง

6. น้ำมันวานิช

ใช้ในการเคลือบสีอีกชั้นหนึ่ง เพื่อให้เกิดความเงางาม และยังช่วยให้คงทนยิ่งขึ้น อีกทั้งยังช่วยป้องกันแมลงต่าง ๆ ซึ่งเป็นศัตรูสำคัญที่คอยทำลายของเล่นไม้ระกำ

7. วัสดุที่ใช้ในการตกแต่ง

ได้แก่ ลูกบิดหรือเมล็ดถั่วเขียวคั่วทาสี เพื่อใช้ตกแต่งเป็นส่วนตา ลวดใช้ทำเป็นส่วนขาและอื่น ๆ ที่เลื้อยและก้ามมะพร้าวใช้ในการลงสีและทำลายเลียนแบบผิวหนังสัตว์ชนิดต่าง ๆ

เครื่องมือที่ใช้ในการทำของเล่นไม้ระกำ

เครื่องมือที่ใช้ในการทำของเล่นไม้ระกำมีดังนี้

1. มีดสำหรับเหลาไม้

ควรมีลักษณะบาง คม เพื่อสะดวกและเหมาะมือในการเหลาและเกลาไม้ให้ได้รูปทรง ซึ่งเป็นขั้นตอนสำคัญที่จะทำให้ผลงานสำเร็จออกมาสวยงาม นอกจากนั้นควรมีมีดขนาดใหญ่ไว้เพื่อสำหรับตัดและปอกเปลือกไม้ให้ได้ลักษณะตามที่ต้องการด้วย

2. เชือกเล็ก ๆ

ไว้สำหรับมัดให้ไม้ที่ผ่าออกเป็นสองซีก ยึดติดกันได้สนิทในระหว่างที่ทากาวที่ทาผ้าดิบยังไม่แห้งสนิท และเพื่อมิให้ไม้ที่ประกบไว้เคลื่อนออกจากกัน

3. กรรไกร

4. พู่กันระบายสี

ควรมีหลาย ๆ อัน เพื่อมิให้แต่ละสีปะปนกัน

5. กระดาษทราย

เพื่อใช้ในการไล่ลวดในขั้นตอนการตกแต่งรายละเอียดต่าง ๆ

เป็นที่น่าสังเกตว่า วัสดุและเครื่องมือที่ใช้ในการทำของเล่นด้วยไม้ระกำนี้ จะเป็นเครื่องมือที่หาได้ง่ายทั่วไปในท้องถิ่น ไม่จำเป็นต้องใช้เครื่องมือพิเศษเฉพาะแต่อย่างใด ซึ่งลักษณะเช่นนี้เป็นเอกลักษณ์สำคัญประการหนึ่งของศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านไทย ซึ่งพบเห็นกันได้ทั่วไปในศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านประเภทอื่น ๆ ด้วย

ขั้นตอนวิธีการทำของเล่นไม้ระกำ

แม้ว่าของเล่นไม้ระกำจะปรากฏอยู่ในรูปสัตว์ชนิดต่าง ๆ ซึ่งมีรูปทรงสีล้น ตลอดจนลักษณะที่แตกต่างกันไป แต่ขั้นตอนและวิธีการหลักที่สำคัญ โดยสรุปของวิธีการทำสัตว์ชนิดต่าง ๆ จะเหมือนหรือคล้ายกัน คงแตกต่างกันแต่เพียงในรายละเอียดที่แยกย่อยออกไปในขั้นตอนการตกแต่งเท่านั้น กล่าวคือ

● ขั้นตอนที่ 1: วิธีการทำขั้นต้น

นำไม้ระกำหรือไม้อื่นที่ใช้เป็นวัสดุ ซึ่งตากแดดจนแห้งสนิทแล้วมาคัดขนาดและตัดเป็นท่อนให้มีความยาวตามขนาดที่ต้องการ เป็นต้นว่าหากจะทำงู ขนาดของไม้ควรมีลักษณะยาวเรียว และสามารถตัดให้ได้ความยาวพอสมควร ในขณะที่ไม้ที่จะทำคางคก ตุ๊กแก หรือจระเข้จะสั้นกว่า แต่ต้องมีขนาดใหญ่ขึ้น แล้วนำไม้ที่คัดขนาดไว้มาปอกเปลือกแล้วนำไปตากแดดอีกครั้งเพื่อให้แน่ใจว่าแห้งสนิท ต่อจากนั้นเกลามือไม้ให้เรียบแล้วผ่าครึ่งตามความยาวของไม้ออกจากกัน นำผ้าดิบมาตัดให้ได้ขนาดเท่ากับตัวไม้ ทาด้วยกาวหนัควายที่เคี่ยวไฟเตรียมไว้ ติดผ้าดิบลงบนตัวไม้ให้เรียบสนิททากาวลงบนผ้าดิบอีกครั้งหนึ่งแล้วนำไม้ที่ผ่าไว้อีกครั้งหนึ่งประกบเข้าด้วยกัน หลังจากนั้นใช้เชือกพันรัดตัวไม้ให้ประกบกันสนิทไม่ให้เหลื่อมหรือเผยออกจากกัน แล้วนำไปตากแดดให้เวลาพอที่กาวประสานไม้สองซีกให้ติดกันสนิทเสียก่อน แล้วจึงแกะเชือกที่พันไว้ ออก เข้าสู่ขั้นตอนที่ 2 ต่อไป

● ขั้นตอนที่ 2: การขึ้นรูปทรงและทำให้เคลื่อนไหวได้

เสน่ห์สำคัญสองประการของตุ๊กตาไม้ระกำ ก็คือ รูปทรงที่ย่อส่วนจากของจริงได้อย่างสมส่วน ประการหนึ่ง และความสามารถในการเคลื่อนไหวคล้ายกับมีชีวิตอีกประการหนึ่ง

ความสมส่วนของรูปทรงนั้นย่อมเกิดจากฝีมือของช่าง ในการใช้มีดค่อย ๆ เหลาและเกลามาให้ได้รูปทรงและสัดส่วนตามชนิดของสัตว์ที่ต้องการทำ ขั้นตอนนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความสำเร็จของผลงานในขั้นสุดท้าย ช่างจะต้องเข้าใจและต้องอาศัยความชำนาญซึ่งสะสมมาจากประสบการณ์พรสวรรค์ และความช่างสังเกต สร้างสรรค์ขึ้นมา

รูปทรงของสัตว์ชนิดต่าง ๆ (แสดงด้วยภาพ)

- งู	- จิ้งเหลน
- คางคก	- จระเข้
- ตุ๊กแก	- ตะขาบ
- แมงมุม	

เมื่อเสร็จแล้วใช้กระดาษทรายขัดตกแต่งผิวให้เรียบอีกครั้งหนึ่ง

การเคลื่อนไหวของตุ๊กตาไม้ระกำเกิดจากเทคนิคง่าย ๆ ที่เรียกว่า “การบัง” แต่ก่อนจะนำไม้ที่เหลาเสร็จแล้วไปบัง จะต้องนำเอากระดาษว่าวสีขาวทากาวแปะเปียก (ได้จากการกวนแป้งข้าวเจ้าให้เหนียว) ที่เตรียมไว้ แล้วปิดกระดาษว่าวโดยรอบตามความยาว แล้วนำไปผึ่งแดดให้แห้งสนิท สาเหตุที่

ต้องปิดกระดาดว่าลงบนผิวไม้เสียก่อนนั้น เนื่องจากเมื่อเวลาลงสีจะได้ไม่ซึมลงในไม้ สีและลวดลายจะได้สวยงามและเหมือนจริง

การบั้ง ก็คือการใช้มีดบางซึ่งคม บั้งส่วนข้างลำตัวออกเป็นปล้อง ๆ ยาวไปตลอดทั้งสองข้างของลำตัว โดยช่างผู้ชำนาญจะทราบถึงความรู้สึกของการบั้งว่า “จะต้องบั้งให้หมดเส้นให้ถึงแกนในของไม้ โดยที่ไม้และผ้าดิบไม่ขาดออกจากกัน” จึงจะทำให้ไม้ที่เกลาไว้โค้งงอไปมาได้ไม่แข็งกระด้าง แต่หากบั้งลึกจนเกินไปทำให้ไม้และผ้าดิบขาดออกจากกัน ก็จะทำให้เสียของชิ้นนั้นไป สำหรับระยะความห่างของแต่ละปล้องประมาณ 1 เซนติเมตร เท่ากันโดยตลอด

งูไม้ระกำดูเหมือนว่าจะเป็นของเล่นไม้ระกำที่แสดงฝีมือของช่างในการใช้เทคนิคนี้ได้อย่างชัดเจนที่สุด เนื่องจากงูไม้ระกำสามารถเคลื่อนไหวไปมาได้อย่างเนบเนียน ไม่แข็ง กระดาดคล้ายของจริง ของเล่นไม้ระกำบางชนิด เช่น คางคก อิงอ่าง ซึ่งไม่ต้องอาศัยคุณสมบัติในการเคลื่อนไหว เมื่อเกลาเป็นรูปทรงเสร็จเรียบร้อยแล้วก็ข้ามขั้นตอนไปสู่ขั้นตอนสุดท้าย ซึ่งเป็นการตกแต่งรายละเอียดต่างๆ และระบายสีลวดลายโดยไม่ต้องผ่านขั้นตอนการบั้งแต่อย่างใด

● ขั้นตอนที่ 3: การตกแต่งและระบายสี

สัตว์บางชนิดมีรายละเอียดต่างจากสัตว์ชนิดอื่น เช่น แมงมุม ซึ่งมีขาและไข่ได้ทอ ตะขาบต้องตกแต่งส่วนขา อิงอ่างต้องใส่ตา หรือจระเข้ต้องใส่ส่วนหัวและตกแต่งเกล็ดให้ดูเหมือนจริง เป็นต้น ขั้นตอนสุดท้ายจะเป็นการเก็บรายละเอียดต่าง ๆ ดังกล่าว

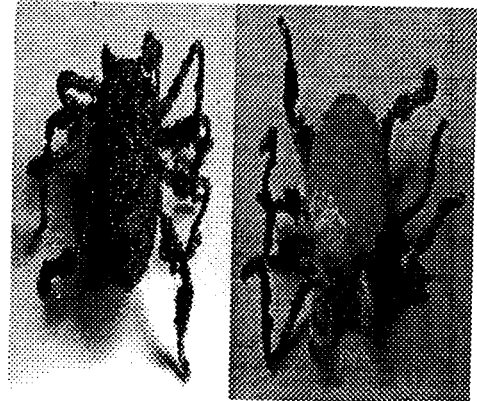
เช่นส่วนตาของตุ๊กตา จะใช้ถั่วเขียวไปคั่วให้สุกแล้วระบายสีดำทำเป็นตา ส่วนขามักใช้ลวดประกอบ เป็นต้น

สำหรับการระบายสีนั้น มีเทคนิคอยู่ว่า จะต้องลงสีในส่วนท้องก่อนเสมอ โดยใช้สีฝุ่นไปละลายน้ำผสมกาวลาเท็กซ์ลงไปเล็กน้อยเพื่อให้สีอยู่ตัวดี ไม่อ่อนง่าย เมื่อลงสีส่วนท้องเสร็จแล้วนำไปตากแดดให้แห้ง แล้วจึงนำมาสีส่วนหลัง เสร็จแล้วนำไปตากแดดอีกครั้งหนึ่ง เมื่อเสร็จเรียบร้อยแล้วนำมาทาเคลือบด้วยน้ำมันวานิชเพื่อให้เงางามไม่ซีดจาง นอกจากนั้นน้ำมันวานิชยังช่วยป้องกันแมลงสาบซึ่งเป็นศัตรูสำคัญมิให้มาทำลายตุ๊กตาเหล่านี้ได้

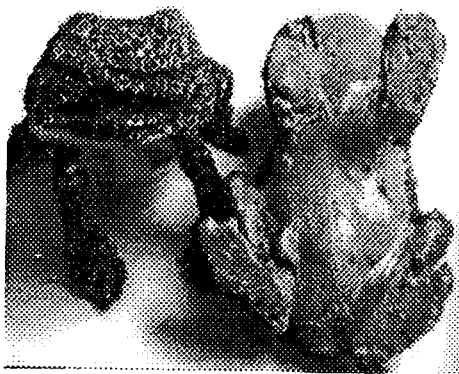
การทาน้ำมันหรือเคลือบน้ำมันวานิชนั้น ต้องทาซ้ำ 3 ครั้งด้วยกันสีจึงจะเงางาม คงทนและน้ำมันวานิชยังมีคุณสมบัติที่ดีคือไม่ทำให้แข็งตัวเกินไป จึงทำให้ของเล่นไม้ระกำเคลื่อนไหวได้อ่อนช้อยสวยงาม

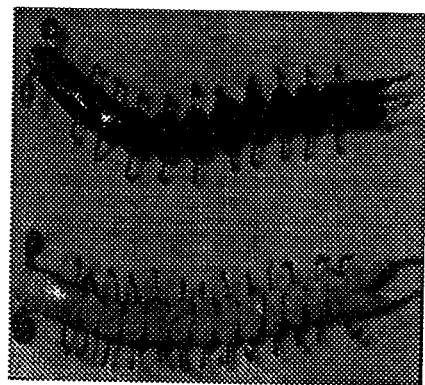
๔๘

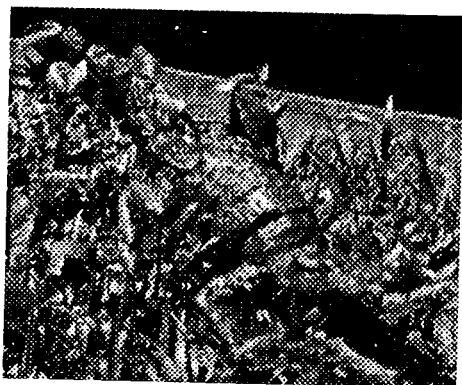
แมงมุม

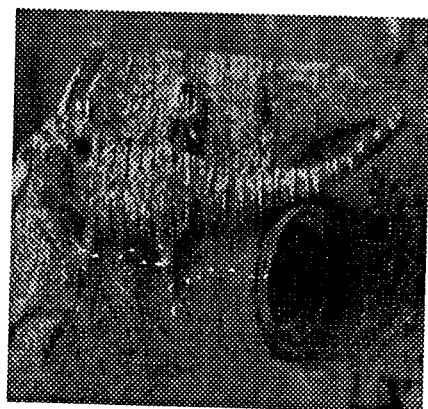
คางคก

ตะขาบ

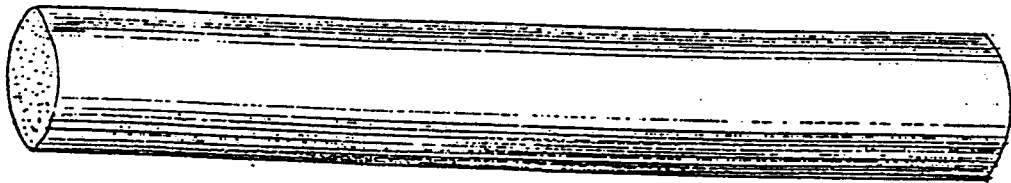
จระเข้

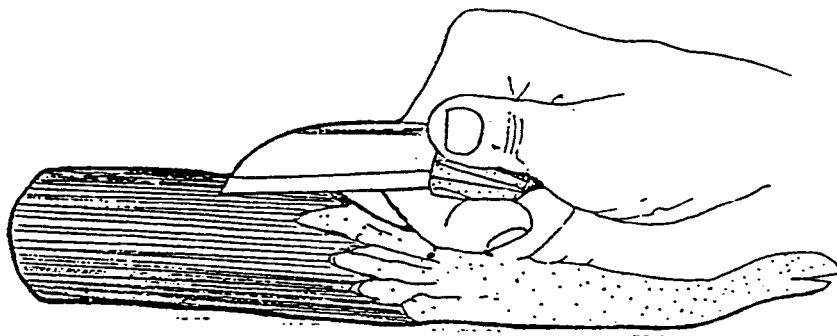
จิ้งเหลน

รายละเอียดขั้นตอนการทำของเล่นไม้ระกำเป็นสัตว์ชนิดต่าง ๆ

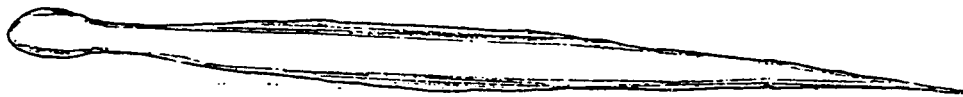
วิธีทำตัวงู

ขั้นตอนที่ 1 นำไม้ระกำที่ตากแห้งแล้วมาตัดเป็นท่อนตามขนาดที่ต้องการ หลังจากนั้นนำมาปอกเปลือกออกจนหมด

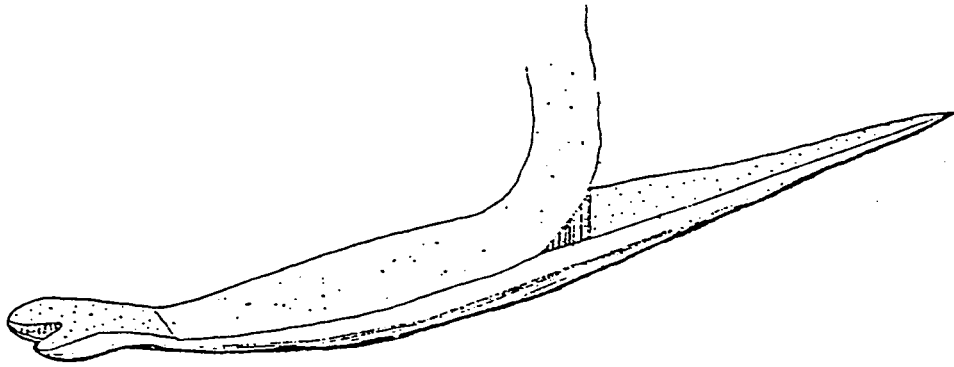
ด้านบน

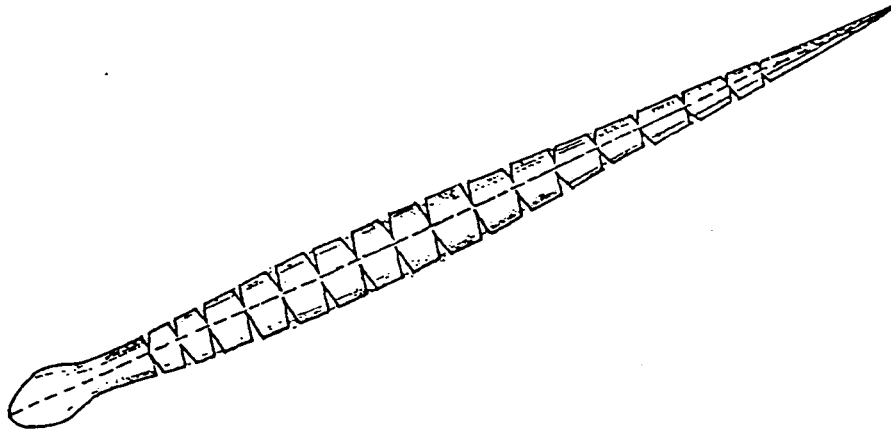
ด้านข้าง

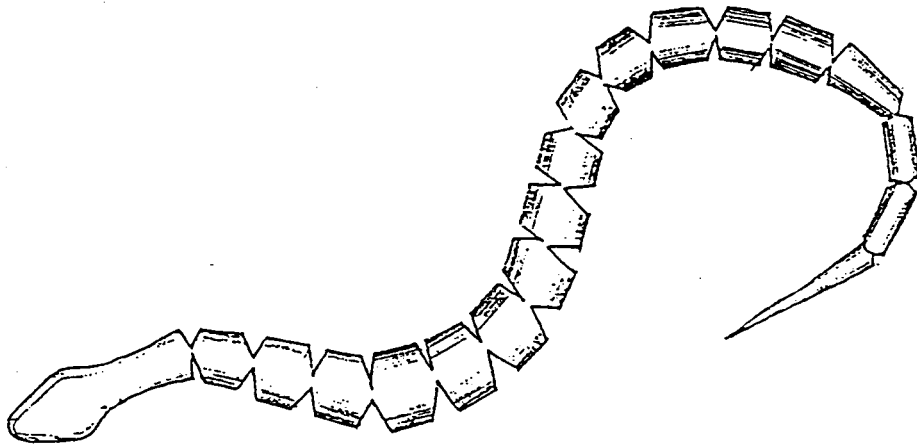
ขั้นตอนที่ 2 หลังจากทำการปอกเปลือกออกจนหมดแล้ว ใช้มีดเหลาให้ได้รูปทรงดังภาพ

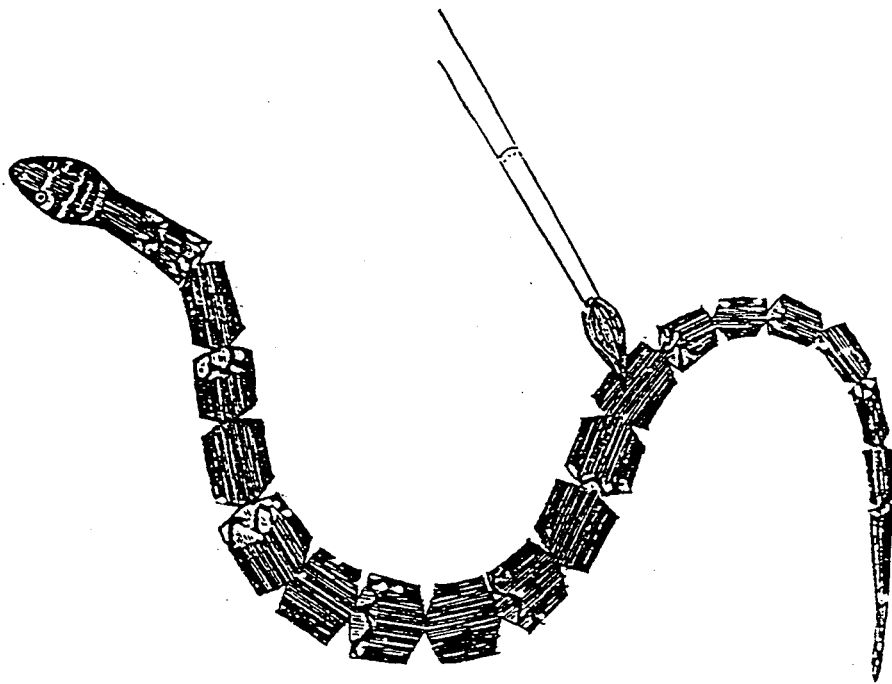
ขั้นตอนที่ 3 นำไม้ระกำที่เหลาจนได้รูปทรงตามต้องการแล้วมาผ่าครึ่งออกจากกัน แล้วนำผ้าดิบมาตัดให้
เท่ากับตัวไม้ จากนั้นทากาวลงบนตัวไม้ นำผ้าดิบที่ตัดไว้แล้วมาติดลงบนตัวไม้ให้สนิท

ขั้นตอนที่ 4 ทากาวบนไม้ระกำที่เหลาเป็นรูปสัตว์ แล้วนำกระดาษว่าวสีขาวมาพันโดยรอบ แล้วนำมาผึ่งแดด
ให้แห้ง

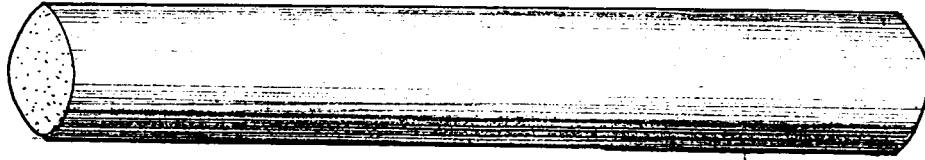

ขั้นตอนที่ 5 ใช้มีดบังตามลำตัวให้เป็นปล้อง ๆ เพื่อให้ตัวงูสามารถเคลื่อนไหวได้ โดยระวังอย่าให้โดน
ผ้าดิบขาด

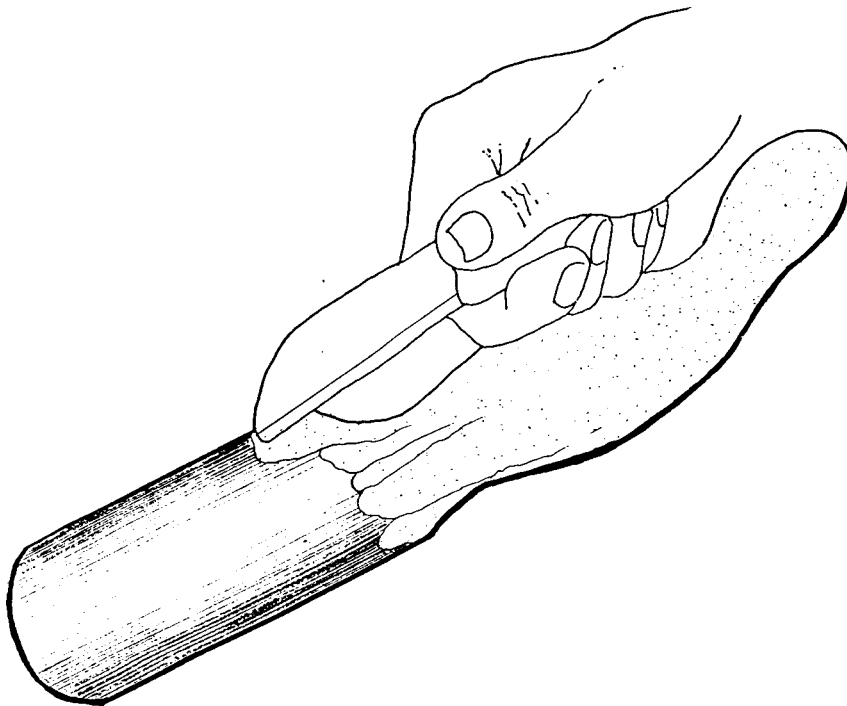

ขั้นตอนที่ 6 ลงสีที่ตัวงูให้เหมือนจริงตามธรรมชาติ แล้วนำไปผึ่งแดดให้แห้ง แล้วใช้น้ำมันวานิชทาให้ทั่วตัวงู
แล้วนำไปผึ่งแดดให้แห้ง ก็จะได้ของเล่นไม้ระกำตามต้องการ

วิธีทำตัวตุ๊กแก

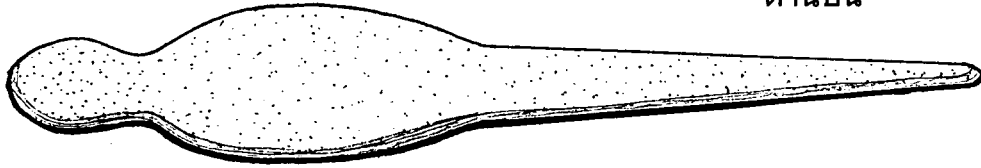

ขั้นตอนที่ 1 นำไม้ระกำที่ตากแห้งแล้วมาตัดเป็นท่อนตามขนาดที่ต้องการ หลังจากนั้นนำมาปอกเปลือกออกจนหมด

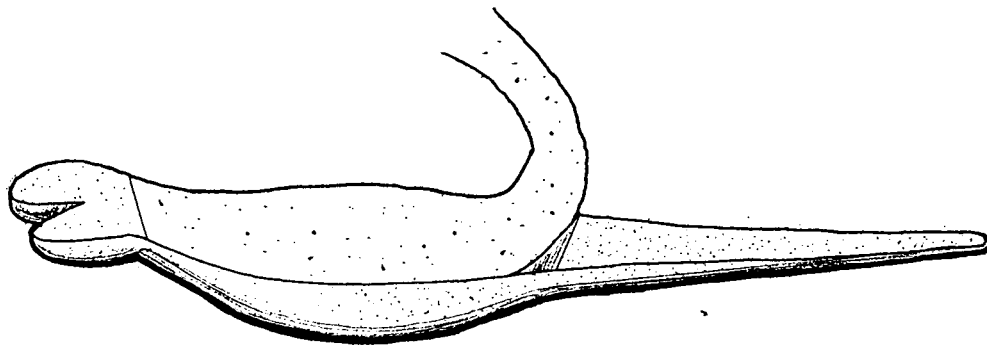

ขั้นตอนที่ 2 หลังจากทำการปอกเปลือกออกจนหมดแล้ว ใช้มีดเหลาให้ได้ดังภาพแล้วนำมาขีดแต่งด้วยกระดาษทรายเพื่อให้เนื้อไม้เรียบ และได้รูปทรง

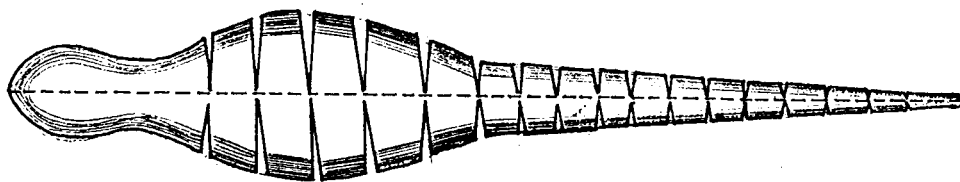
ด้านบน

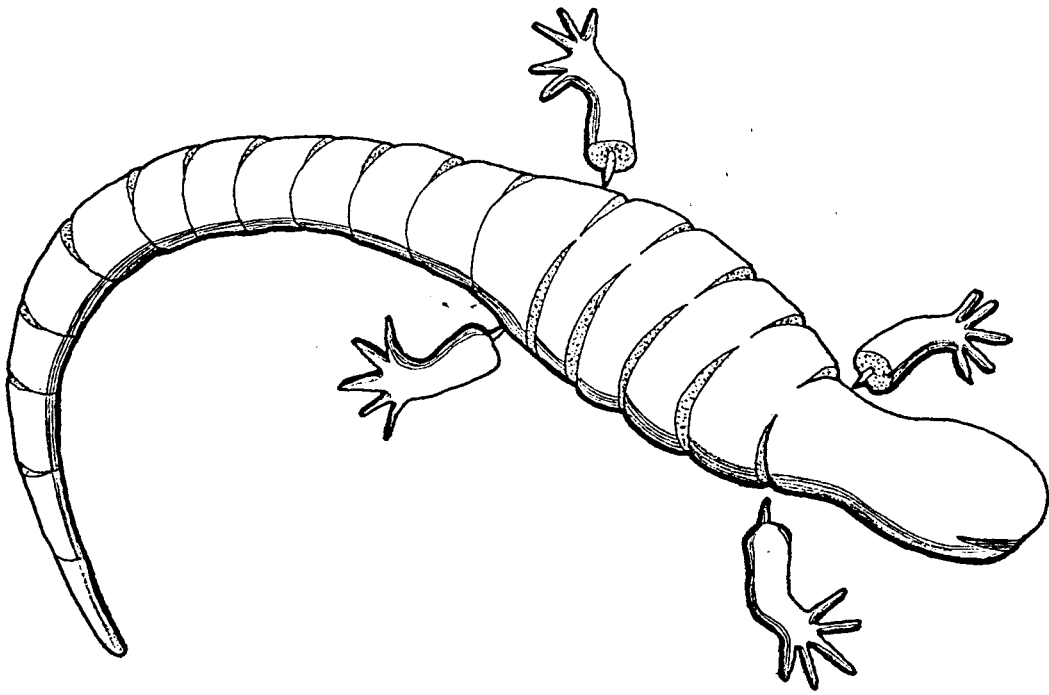
ด้านข้าง

ขั้นตอนที่ 3 นำไม้ระก้าที่เหลาแล้วมาผ่าครึ่งออกจากกัน แล้วนำผ้าดิบมาติดให้เท่ากับตัวไม้ ทากาวบนตัวไม้
แล้วนำผ้าดิบมาติดกับตัวไม้ให้สนิท

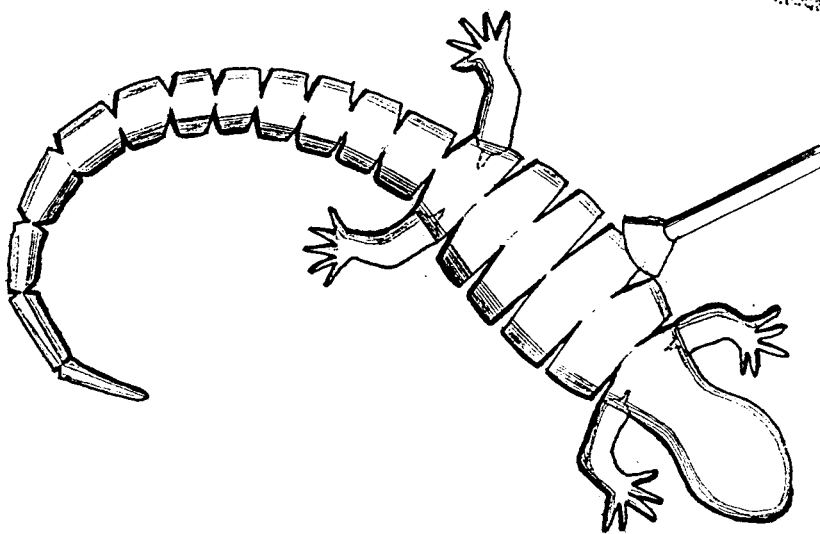
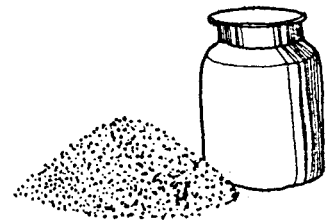
ขั้นตอนที่ 4 เมื่อเสร็จนำมาทากาวประกบติดกันดังภาพ

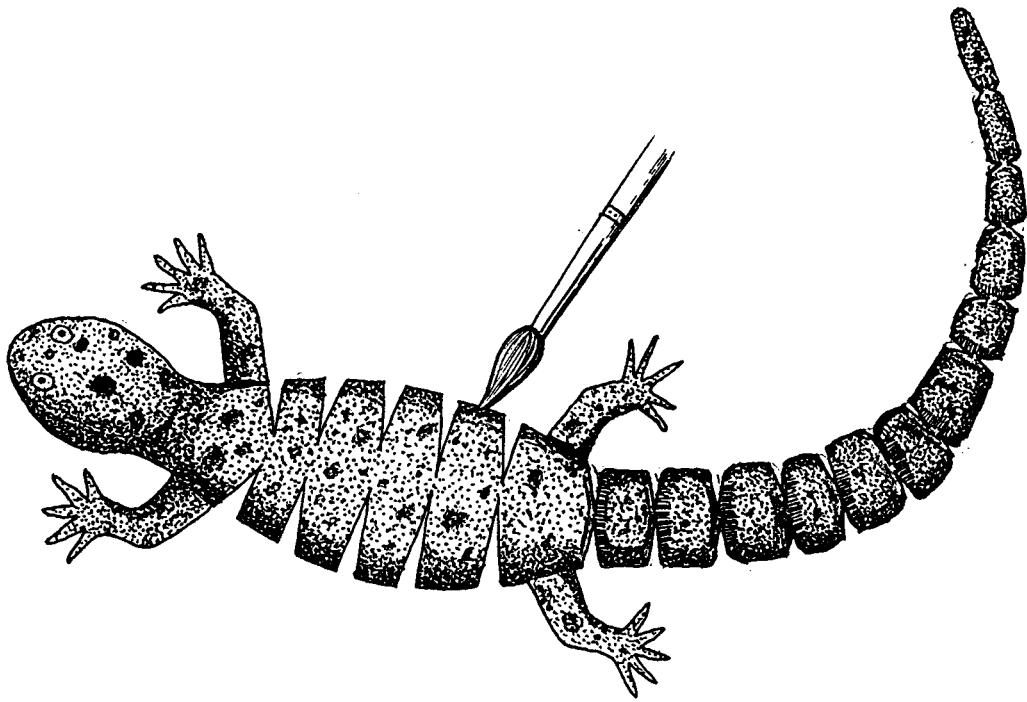
ขั้นตอนที่ 5 ทาสีให้เหมือนจริงตามธรรมชาติ แล้วนำไปฝังแดดให้แห้ง แล้วใช้น้ำมันวานิชทาให้ทั่ว นำไป

ฝังแดดให้แห้ง ก็จะได้ของเล่นไม้ระกำตามต้องการนำส่วนขา มาประกอบเข้าด้วยกัน

วิธีทำส่วนขา นำไม้ระกำที่ปลอกเปลือกแล้วมาเหลาให้ได้รูปดังกล่าว ส่วนที่จะใช้เสียบเข้าไปทำเป็นไม้แหลม ยื่นออกมาจากขา แล้วเจาะรูลำตัวนำขาทากาวเสียบเข้าไป

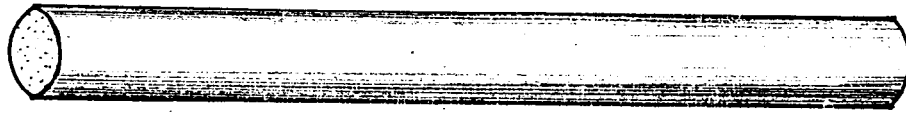

ขั้นตอนที่ 6 หลังจากได้ตัวแล้วนำมาทากาวให้ทั่วลำตัว แล้วโรยด้วยซีลี้อย

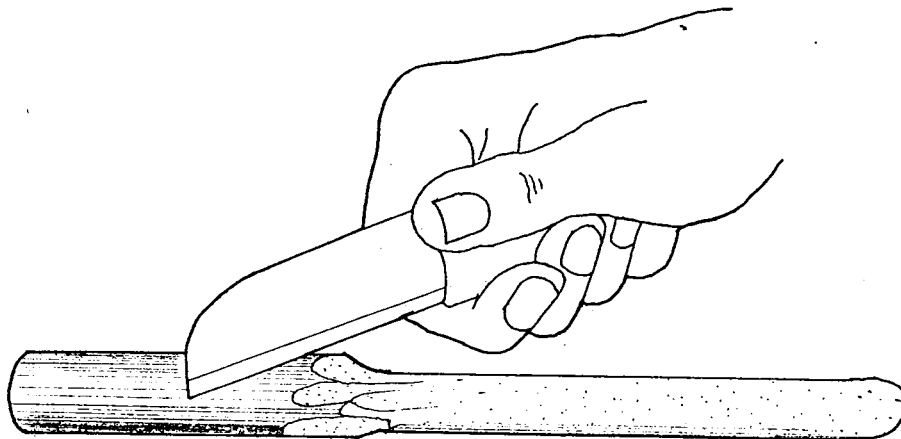

ขั้นตอนที่ 7 นำมาลงสี และลวดลายให้สวยงาม

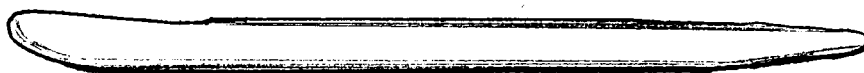
วิธีทำตัวตะขาบ

ขั้นตอนที่ 1 นำไม้ระก้าที่ตากแห้งแล้วมาตัดเป็นท่อนตามขนาดที่ต้องการ หลังจากนั้นนำมาปอกเปลือกออกจนหมด

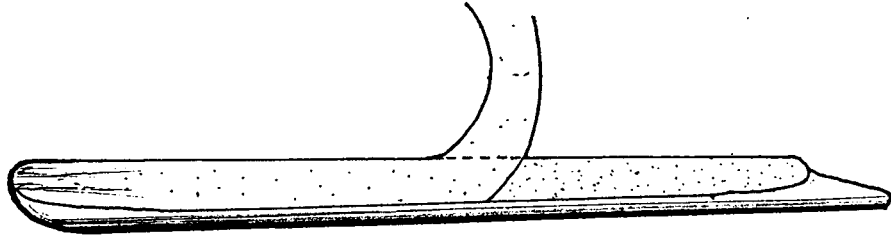

ด้านบน

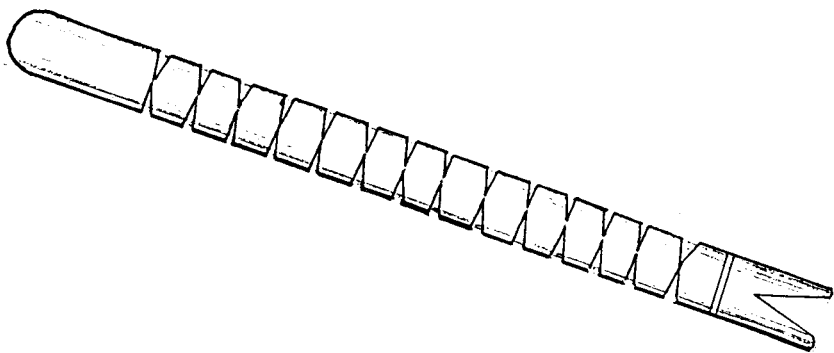

ด้านข้าง

ขั้นตอนที่ 2 หลังจากปอกเปลือกออกหมดแล้ว ใช้มีดเหลาให้ได้รูปทรงดังภาพ แล้วนำมาขัดกระดาษทรายเพื่อให้เนื้อไม้เรียบและได้รูปทรง

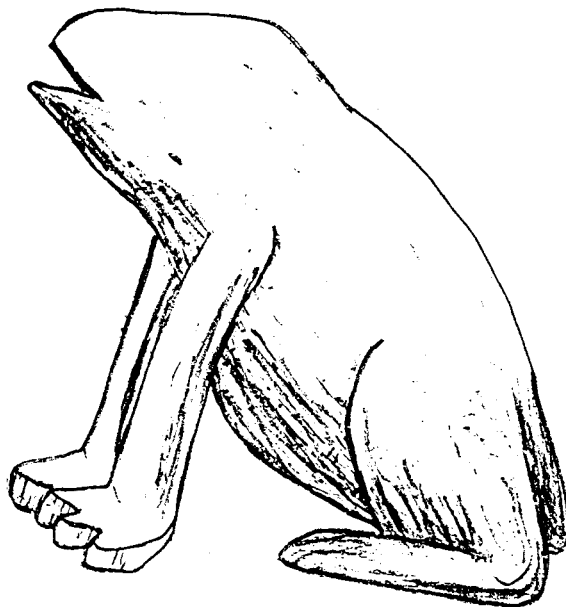
ขั้นตอนที่ 3 นำไม้ระกำที่เหลาจนได้รูปทรงตามต้องการแล้ว มาผ่าครึ่งออกจากกันแล้วนำผ้าดิบมาตัดให้เท่ากับตัวไม้ทากาวบนตัวไม้ นำผ้าดิบที่ตัดไว้แล้วมาติดลงบนตัวไม้ให้สนิท

ขั้นตอนที่ 4 นำไม้ระกำที่ติดด้วยผ้าดิบแล้วมาประกบเข้าด้วยกันก็จะได้ส่วนลำตัวของตะขาบ ดังภาพ

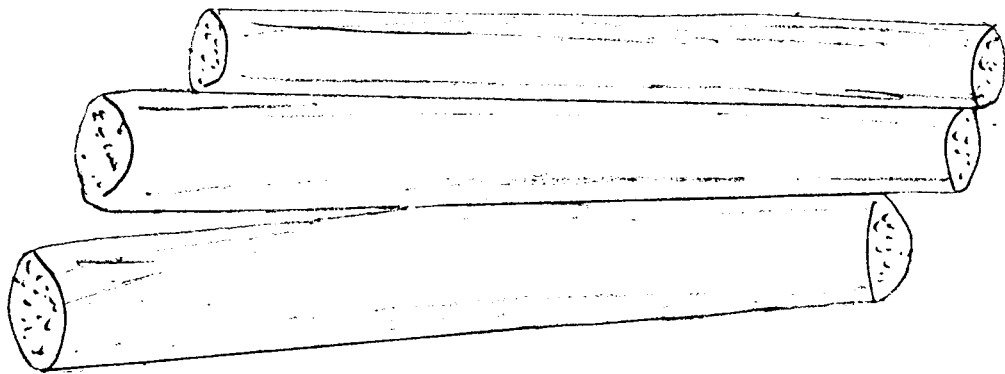

ขั้นตอนที่ 3 เหลาส่วนที่เป็นขาน้ำ และขาลัง

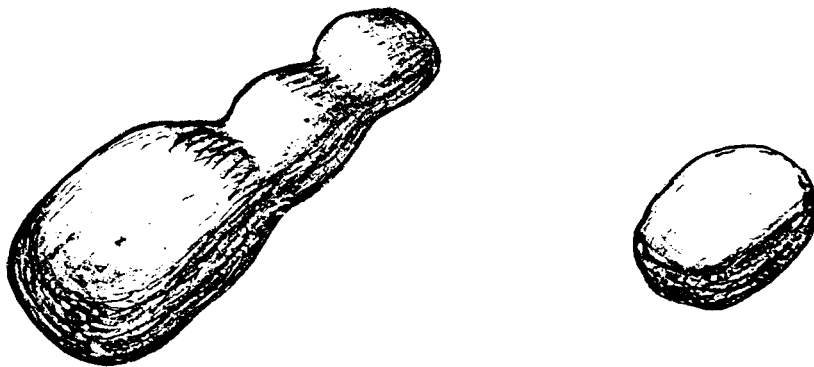

ขั้นตอนที่ 4 ประกอบส่วนขาน้ำและขาลังเข้ากับลำตัว

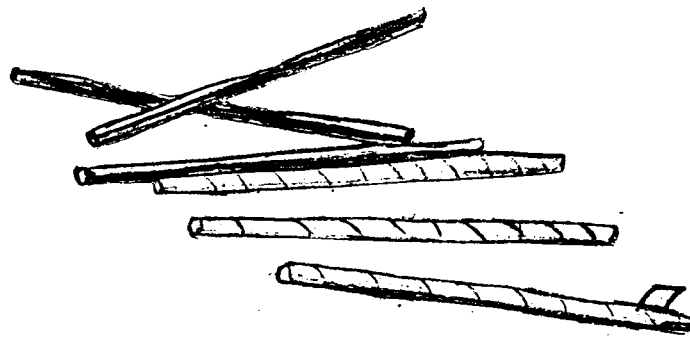
วิธีทำตัวแมงมุม

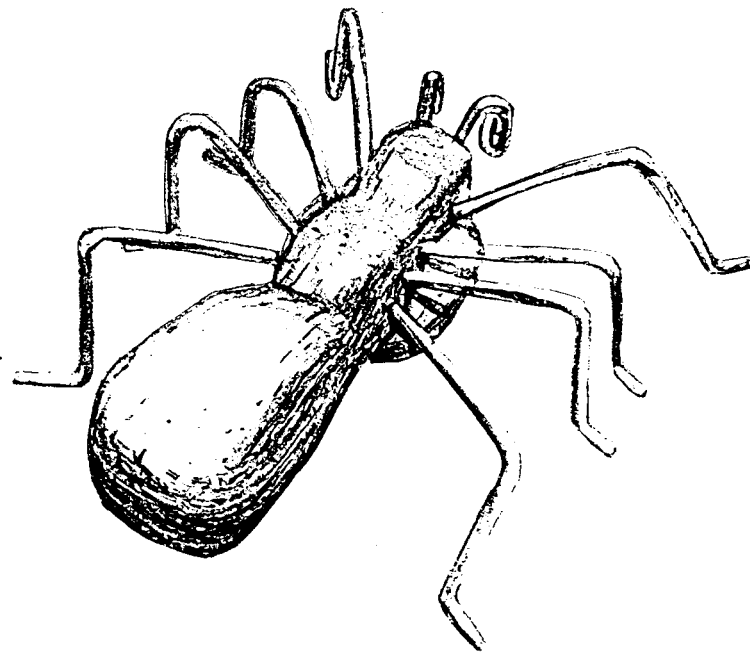
ขั้นตอนที่ 1 นำไม้ระกำที่ตากแห้งแล้วมาตัดเป็นท่อนตามขนาดที่ต้องการ หลังจากนั้นนำมาปอกเปลือกออกจนหมด

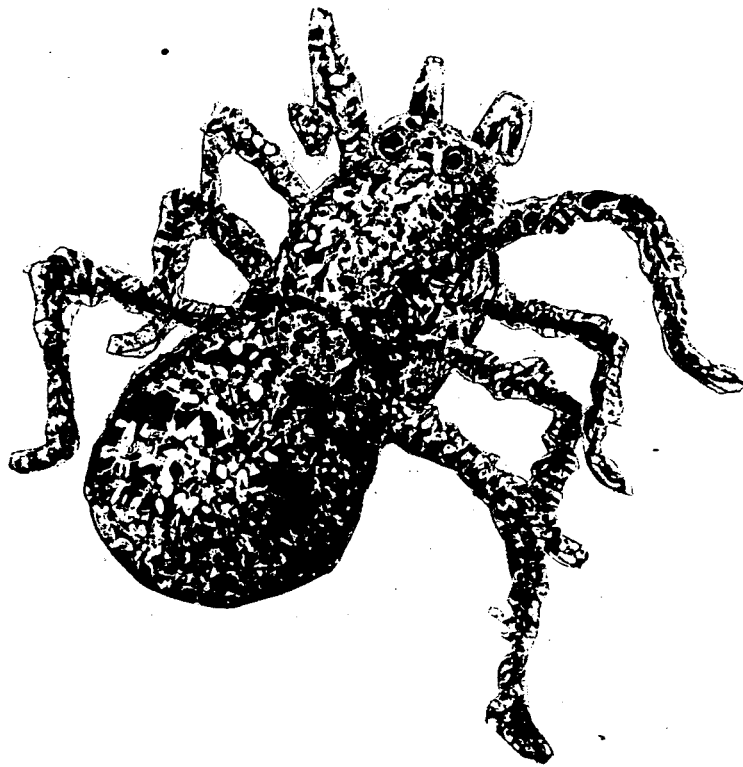
ขั้นตอนที่ 2 เหลาไม้ระกำโดยแบ่งเป็นส่วนของ ลำตัว กับส่วนของขา

ขั้นตอนที่ 3 ตัดลวดเบอร์ 60 มาตัดตามความยาวที่เหมาะสมกับขนาดของตัวแมงมุม แล้วใช้กระดากวาวพันให้เรียบร้อย

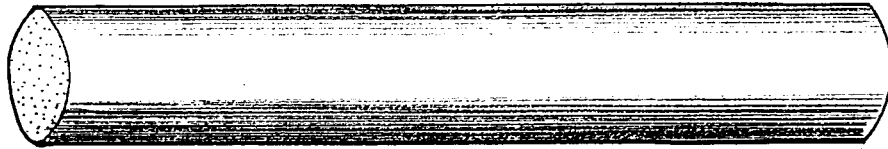

ขั้นตอนที่ 4 ประกอบส่วนต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ส่วนของขาตัดให้โค้งงอตามความจริง

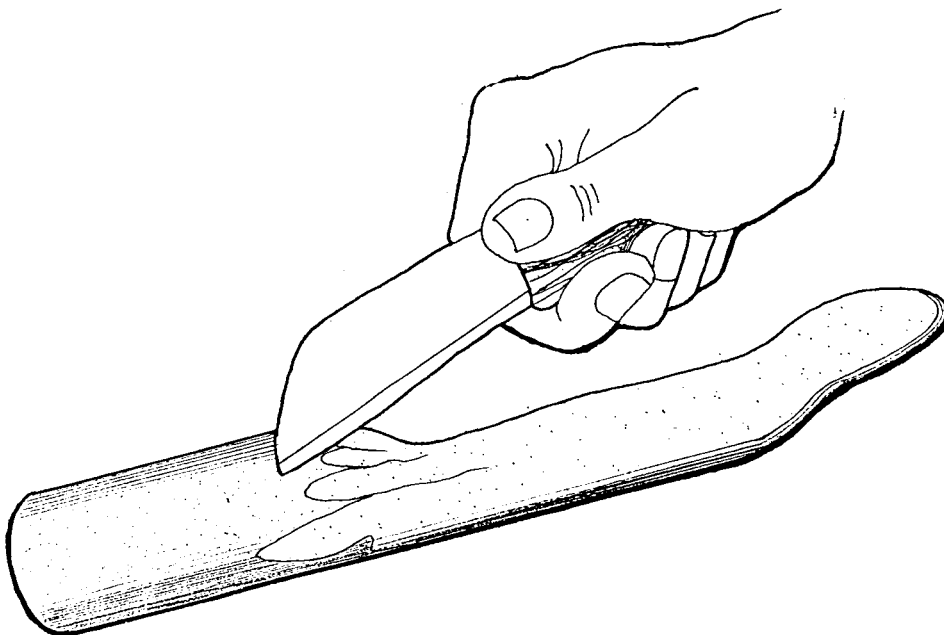

ขั้นตอนที่ 5 ทากาวให้ทั่วยกเว้นไข่แมงมุม แล้วโรยผงซีลี้อยลงไป เมื่อแห้งดีแล้วจึงลงสีธรรมชาติ

วิธีทำตัวจิ้งเหลน

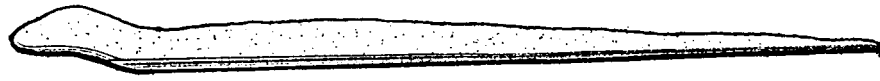

ขั้นตอนที่ 1 นำไม้ระกำที่ตากแห้งแล้วมาตัดเป็นท่อนตามขนาดที่ต้องการ หลังจากนั้นนำมาปอกเปลือกออกจนหมด

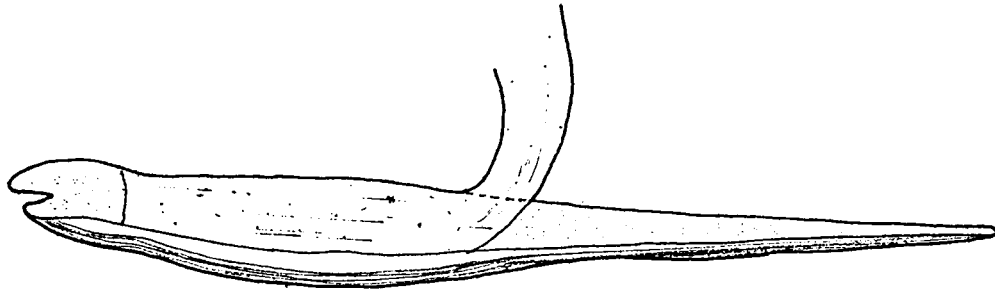

ขั้นตอนที่ 2 หลังจากทำการปอกเปลือกออกจนหมดแล้ว ใช้มีดเหลาให้ได้รูปทรงดังภาพ หลังจากนั้นนำมาขัดแต่งด้วยกระดาษทรายเพื่อให้เนื้อไม้เรียบ และได้รูปทรง

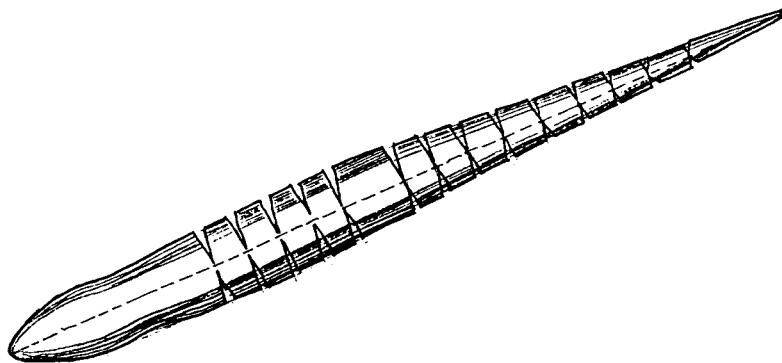
ด้านข้าง

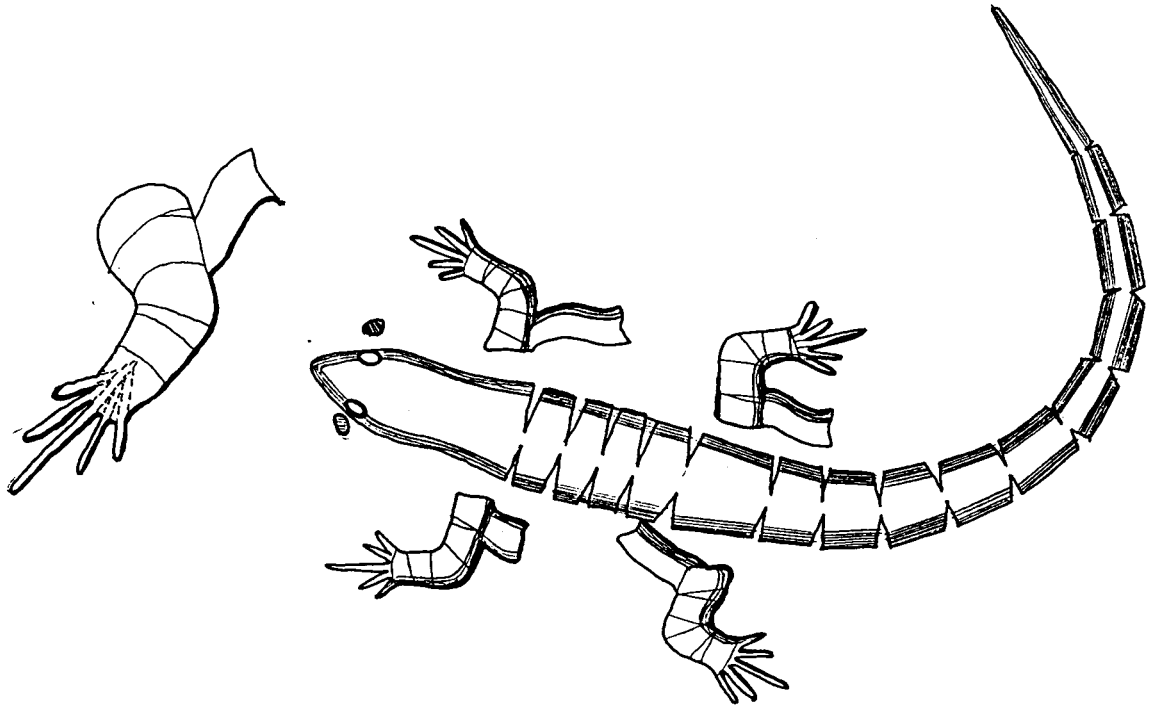
ด้านบน

ขั้นตอนที่ 3 นำไม้ระกำที่เหลาจนได้รูปทรงตามต้องการแล้วมาผ่าครึ่งออกจากกัน แล้วนำผ้าดิบมาดัดให้เท่ากับตัวไม้ จากนั้นทากาวลงบนตัวไม้ นำผ้าดิบที่ดัดไว้แล้วมาติดลงบนตัวไม้ให้สนิท

ขั้นตอนที่ 4 เมื่อติดผ้าดิบลงบนตัวไม้แล้ว ก็นำมาประกบกันด้วยกาวก็จะได้ส่วนลำตัวของจิ้งเหลน ดังภาพ

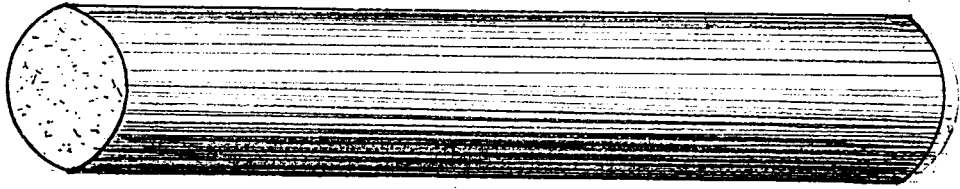

ขั้นตอนที่ 5 วิธีการทำส่วนขา และประกอบลำตัว นำไม้ระก้าที่ปอกเปลือกแล้วใช้มีดเหลาให้ได้รูปทรงดังภาพ หลังจากนั้นนำมาพันด้วยกระดาษให้รอบ แล้วนำลวดเบอร์ 60 มาเสียบเข้าไป ส่วนกระดาษที่พันขานั้นให้เหลือชายไว้ประมาณ 10 เซนติเมตร ทั้ง 4 ด้านเพื่อนำมาพันติดกับลำตัว ส่วนลำตัวนั้นเราจะติดขาลงไปที่ส่วนปลายของหัวและข้อใหญ่กลางลำตัวด้วยกาว

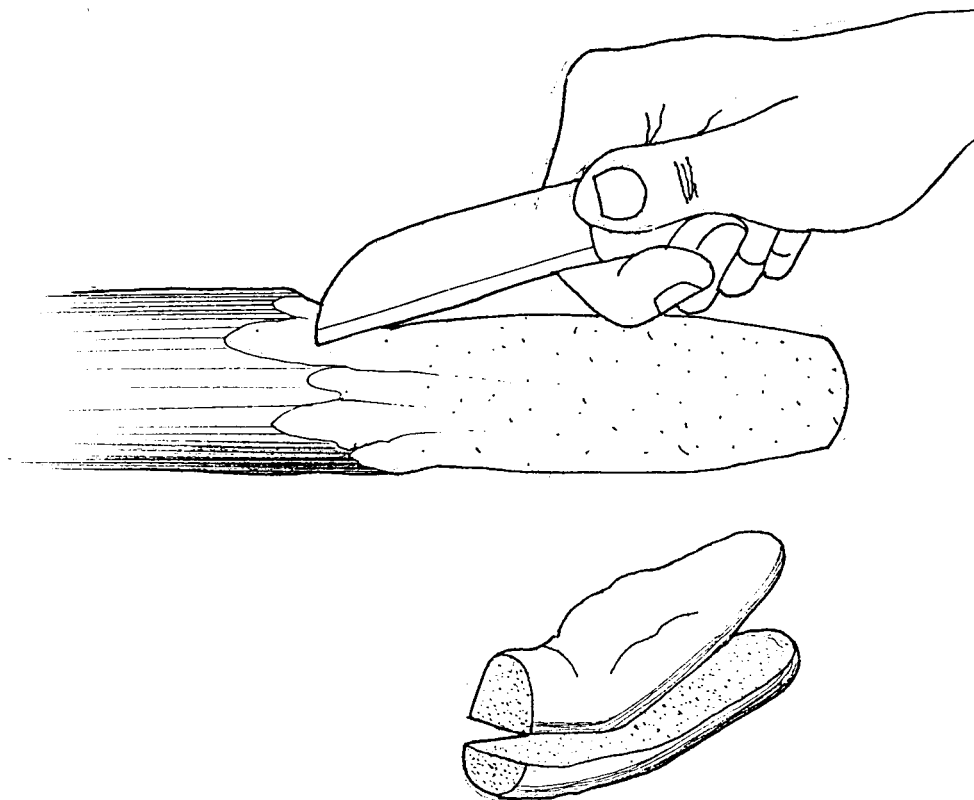

ขั้นตอนที่ 6 เมื่อประกอบเป็นตัวเสร็จเรียบร้อยแล้วนำตัวจิ้งเหลนที่ได้มาลงสีให้ลวดลายให้สวยงาม หลังจากนั้นทาสีแห้ง แล้วใช้น้ำมันวานิชทาให้ทั่ว นำไปผึ่งแดดให้แห้ง ก็จะได้ของเล่นไม้ระก้าตามต้องการ

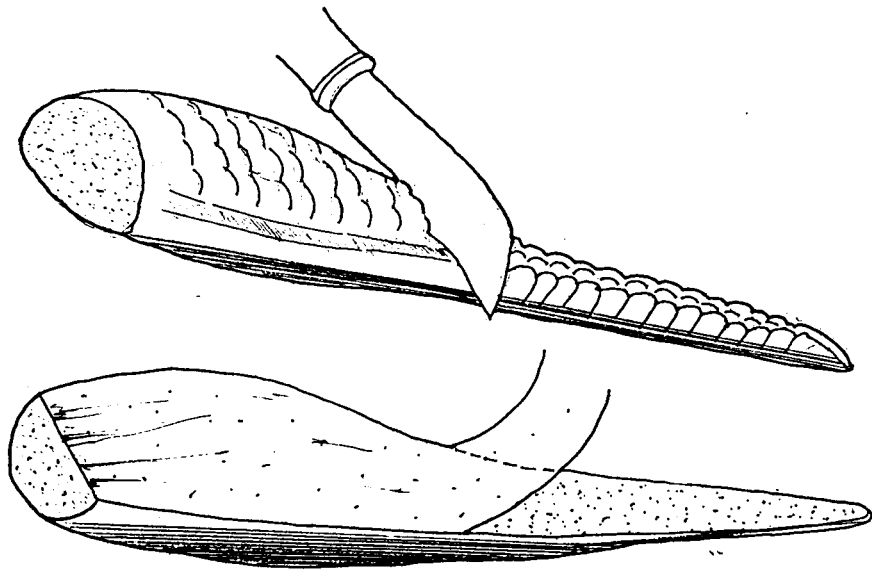
วิธีทำตัวจระเข้

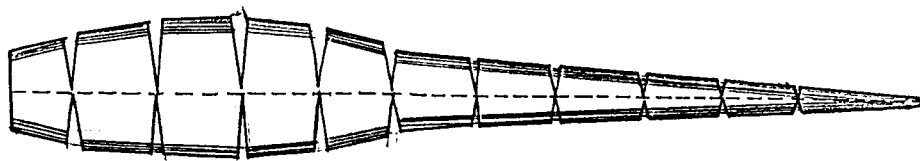
ขั้นตอนที่ 1 นำไม้ระก่ำที่ตากแห้งแล้วมาตัดเป็นท่อนตามขนาดที่ต้องการ หลังจากนั้นนำมาปอกเปลือก
ออกจนหมด

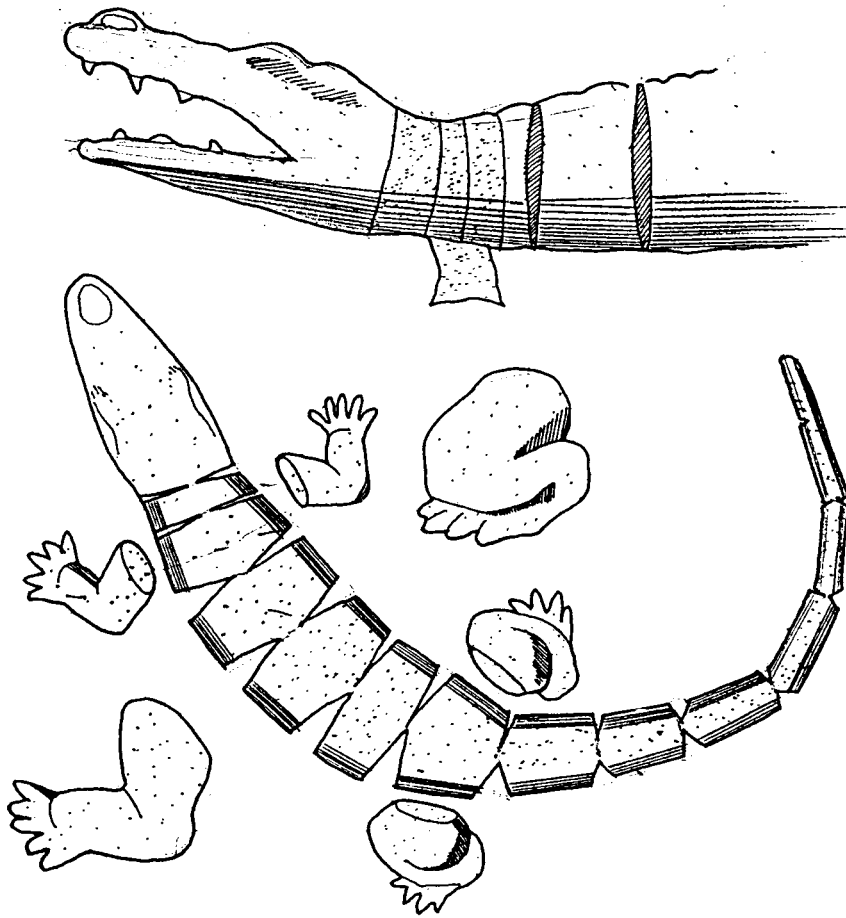
ขั้นตอนที่ 2 หลังจากปอกเปลือกออกจนหมดแล้ว ใช้มีดเหลาให้ได้รูปดังภาพ

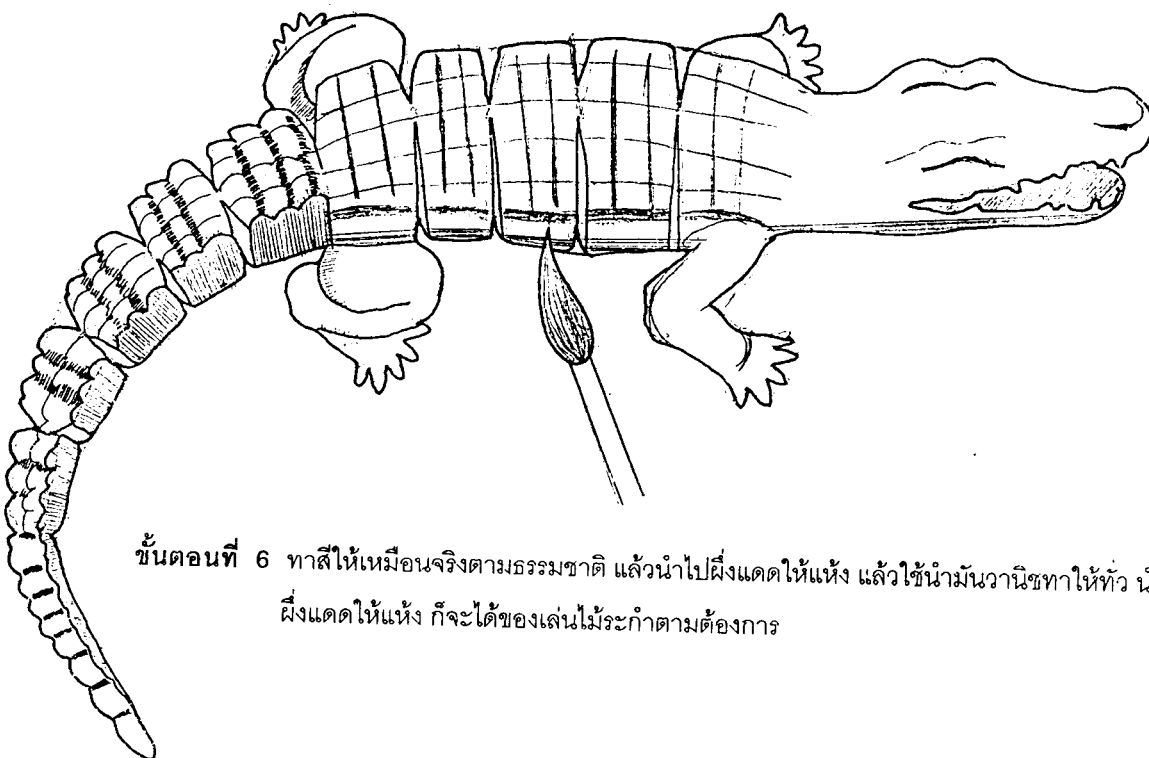
ขั้นตอนที่ 3 นำไม้ระกำที่ได้รูปตามที่ต้องการมาบากทำเป็นหลังจระเข้ดังรูป จากนั้นผ่าครึ่งออกจากกัน แล้วนำผ้าดิบตัดให้เท่ากับตัวไม้ จากนั้นทากาวลงบนตัวไม้ นำผ้าดิบที่ตัดไว้แล้วมาติดลงบนตัวไม้ให้สนิท

ขั้นตอนที่ 4 เมื่อติดผ้าดิบลงบนตัวไม้แล้ว นำมาประกบกันด้วยกาวก็จะได้ส่วนลำตัวของจระเข้ดังภาพ

ขั้นตอนที่ 5 นำกระดามมาพันเพื่อเชื่อมขา กับลำตัวเข้าด้วยกัน

ขั้นตอนที่ 6 ทาสีให้เหมือนจริงตามธรรมชาติ แล้วนำไปผึ่งแดดให้แห้ง แล้วใช้น้ำมันวานิชทาให้ทั่ว นำไป
ผึ่งแดดให้แห้ง ก็จะได้ของเล่นไม้ระกำตามต้องการ

ตลาดของเล่นไม้ระกำ

ในอดีตตลาดสินค้าของของเล่นไม้ระกำ ได้แก่ งานเฉลิมฉลองใหญ่ ๆ และงานประจำปี เช่น งานสมโภชของคฤหาสน์ งานพระบรมรูปทรงม้า งานประจำปีวัดปากน้ำ งานประจำปีวัดโพธิ์ งานประจำปีวัดสามปลื้ม เป็นต้น ตามงานเหล่านี้ช่างผู้ทำของเล่นด้วยไม้ระกำ รวมทั้งพ่อค้าคนกลางจะนำของเล่นไม้ระกำแบบต่าง ๆ ไปวางจำหน่าย จนเป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่า สามารถจะหาซื้อของเล่นไม้ระกำได้ตามสถานที่และโอกาสเหล่านั้น อย่างไรก็ตามสภาพตลาดและการจำหน่ายในลักษณะเช่นนี้จะเป็นแบบชั่วคราว เมื่องานสิ้นสุดลงก็จะมีสินค้าเหล่านี้วางจำหน่าย จะมีจำหน่ายอีกก็ต่อเมื่อถึงเทศกาลงานเฉลิมฉลองและงานประจำปีดังกล่าวในปีต่อไป

ต่อมาเมื่อของเล่นไม้ระกำเป็นที่รู้จักมากขึ้น ช่างผู้ทำได้เริ่มนำผลงานไปฝากขายหรือขายต่อให้พ่อค้าคนกลาง แถวตลาดสำเพ็ง และร้านผดุงชีพ แถวบางลำพู ซึ่งเป็นร้านเก่าแก่มียี่ห้อที่ขายสินค้าเหล่านี้เป็นที่รู้จักกันดีโดยทั่วไป ทำให้การจำหน่ายของเล่นไม้ระกำกว้างขวางขึ้น ลูกค้าได้รับความสะดวกในการที่จะซื้อสินค้าได้ตลอดเวลา มีร้านจำหน่ายถาวรแน่นอน จึงเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ของเล่นไม้ระกำแพร่หลายยิ่งขึ้น

เมื่อหลังสงครามโลกครั้งที่สองสภาพเศรษฐกิจและสังคมไทยได้เปลี่ยนแปลง ได้มีการติดต่อค้าขายกับต่างประเทศมากขึ้น มีการพัฒนาการผลิตสินค้าให้ก้าวหน้าทันสมัยโดยการรับเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาใช้ ของเล่นเด็กก็เช่นเดียวกันตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สองจนกระทั่งถึงปัจจุบันได้มีการพัฒนาทางด้านรูปลักษณะ ความสวยงาม และกลไกที่ซับซ้อนมากขึ้นสามารถเรียกความสนใจจากเด็กได้เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะตุ๊กตาไขลาน และบางตัวก็สามารถร้องและพูดได้ สภาพการณ์เช่นนี้ได้ส่งผลกระทบต่อตลาดของของเล่นไม้ระกำ

รายละเอียดข้อมูลการตลาดของตุ๊กตาไม้ระกำ

ข้อมูล (เรื่อง)	รายละเอียด
1. วัสดุ - ไม้ระกำ - กาวหนังควาย - วัสดุอื่น ๆ	แหล่งขายไม้ระกำตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน คือ บริเวณที่เรียกว่า บ้านดอกไม้ ใกล้ตำบลบ้านบาตร อำเภอป้อมปราบศัตรูพ่าย หาซื้อได้ที่สี่แยกวัดตึก หาซื้อได้ตามร้านขายวัสดุอุปกรณ์ทั่ว ๆ ไป
2. ต้นทุนการผลิต	ในช่วงระยะเวลา 10-12 ปีที่ผ่านมาต้นทุนการผลิตในส่วนของไม้ระกำ กาวหนังควายและวัสดุอุปกรณ์อื่น ๆ เพิ่มขึ้นประมาณ 20 เปอร์เซ็นต์
3. ราคาขาย ง ตะขาบ แมงมุม คางคก, อีงอ่าง จระเข้	มี 4 ขนาด คือ ขนาดจิ๋ว: 12 นิ้ว เดิมเมื่อ 20-30 ปีที่แล้วราคา 5 สตางค์ ปัจจุบันราคา 15 บาท ขนาดเล็ก : 17 นิ้ว ปัจจุบันราคา 20 บาท ขนาดกลาง : 20 นิ้ว ปัจจุบันราคา 25 บาท ขนาดใหญ่ : 30 นิ้ว ปัจจุบันราคา 45 บาท มีขนาดเดียวคือ 6-7 นิ้ว เดิมราคา 5 บาท ปัจจุบันราคา 15 บาท มีขนาดเดียว ต้องใช้ลวดลายประกอบด้วย เดิมราคา 13 บาท ปัจจุบันราคา 15 บาท มีขนาดเดียวเดิมราคา 15 บาท ปัจจุบันราคา 45 บาท มีขนาดเดียว (ประมาณ 12 นิ้ว) เนื่องจากทำยากเสียเวลา เดิมราคาต่ำกว่า 20 บาท ปัจจุบันราคา 65 บาท
4. กำไร	เดิมกำไรที่ช่างได้รับเพียงพอที่จะเลี้ยงชีพและครอบครัวได้ เนื่องจากค่าครองชีพในสมัยก่อนไม่สูงนัก ประกอบกับยอดขายสูงพอสมควร เนื่องจากของเล่นไม้ระกำได้รับความนิยม แต่ปัจจุบันยอดขายน้อยลง ดังนั้นจึงส่งผลกระทบต่อรายได้ในรูปกำไรของช่าง ทำให้ช่างทำของเล่นไม้ระกำในปัจจุบันไม่สามารถยึดอาชีพนี้เพียงอย่างเดียวในการเลี้ยงชีพและครอบครัวได้
5. ช่องทางการจำหน่าย	ของเล่นไม้ระกำ จำหน่ายตามงานประจำปีใหญ่ ๆ เช่น งานสมโภช องค์ภูเขาทอง งานพระบรมรูปทรงม้า หรืองานพระสมุทระเจดีย์ ปัจจุบันหาซื้อของเล่นไม้ระกำได้ที่ร้านผดุงชีพ บางลำพู ของคุณทิพวานี สนิทวงศ์ ณ อยุธยา
6. ลูกค้า	เด็ก ๆ และผู้ใหญ่ ซื้อเพื่อเป็นของเล่น ปัจจุบันวัตถุประสงค์ในการซื้อคือเพื่ออนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน และประโยชน์ในการสะสมเป็นสำคัญ และชนิดของตุ๊กตาไม้ระกำที่จำหน่ายได้ดีที่สุด ก็คือ ภูขนาดต่าง ๆ

จะเห็นได้ว่าตลาดของของเล่นด้วยไม้ระกำมีไม่กว้างขวางนัก เนื่องจากเป็นไปในลักษณะหัตถกรรมพื้นบ้านที่มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เป็นของเล่นสำหรับลูกหลานเป็นอันดับแรก ต่อมาจึงได้มีการขยายตลาดเพื่อการจำหน่าย แต่อย่างไรก็ตามก็ยังคงเป็นไปในลักษณะหัตถกรรมมิได้ขยายขอบเขตออกไปสู่อุตสาหกรรม เนื่องจากอุปสงค์ยังไม่เพียงพอ และยิ่งในระยะหลังของเล่นสมัยใหม่ได้เข้ามาแข่งตลาดการจำหน่าย ของเล่นสมัยใหม่มีการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่สวยงาม สะดุดตา มีประสิทธิภาพในการเล่น มีกลไกที่ซับซ้อนมากกว่า เป็นที่ดึงดูดความสนใจของเด็ก จึงมีผลทำให้ความนิยมในของเล่นพื้นบ้านอย่างของเล่นด้วยไม้ระกำเสื่อมความนิยมจากเด็กไทยยุคใหม่ ประกอบกับค่าครองชีพสูงขึ้น แม้ว่าจะได้มีการปรับราคาจำหน่ายของเล่นด้วยไม้ระกำให้มีราคาสูงขึ้นบ้างแล้วก็ตาม แต่ก็ไม่สามารถสู้กับราคาของเล่นสมัยใหม่ได้ ของเล่นสมัยใหม่มีเทคโนโลยีที่ทันสมัยทำให้ต้นทุนการผลิตถูก สามารถผลิตสินค้าได้มากกว่าในระยะเวลาที่เท่ากัน ฉะนั้นรายได้จากการทำของเล่นด้วยไม้ระกำจำหน่ายจึงไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิตในปัจจุบันของช่าง

ด้วยเหตุผลดังที่ได้กล่าวมา จึงปรากฏว่าอาชีพการทำของเล่นไม้ระกำในปัจจุบันแทบจะสูญหายไป ช่างผู้ประกอบอาชีพทั้งในปัจจุบันมีเหลืออยู่น้อยเต็มที และวัตถุประสงค์ในการประกอบอาชีพช่างทำของเล่นไม้ระกำก็มีใช้เพื่อเป็นอาชีพหลักหาเลี้ยงตนเองและครอบครัวดังแต่ก่อน หากทำเพียงเพื่อต้องการอนุรักษ์ศิลปะพื้นบ้านแขนงนี้มิให้สูญหายไปเท่านั้น ดังนั้นในปัจจุบันหากมีผู้ต้องการอุดหนุนผลงานของช่างทำของเล่นไม้ระกำแล้วก็จะหาแหล่งขายได้ยาก ยกเว้นแต่จากร้านผดุงชีพที่ยังคงยึดมั่นในการสนับสนุนผลงานช่างสาขานี้ และอาจพบได้บ้างตามงานประจำปีของวัดใหญ่ เช่น งานสมโภชองค์ภูเขาทอง เท่านั้น

การอนุรักษ์และสืบทอดของเล่นไม้ระกำ

ปัญหาสำคัญของหัตถกรรมของเล่นด้วยไม้ระกำคือ การขาดช่างผู้ผลิตงานเป็นอันดับแรก ต่อมาคือปัญหาการตลาด การลงทุน และอื่น ๆ จึงควรมีแนวทางส่งเสริมการอนุรักษ์ดังนี้

1. การถ่ายทอดความรู้การทำของเล่นด้วยไม้ระกำ แต่เดิมการถ่ายทอดความรู้ด้านช่างทำของเล่นด้วยไม้ระกำ จะเป็นไปในลักษณะการถ่ายทอดความรู้ให้ลูกหลานที่เป็นสมาชิกของครอบครัว ซึ่งเป็นลักษณะโดยทั่วไปของการถ่ายทอดความรู้ของหัตถกรรมพื้นบ้าน โดยเริ่มต้นจากการสอนให้ลูกหลานช่วยงานเล็ก ๆ น้อย ๆ ก่อน เป็นต้นว่า หยิบเครื่องมือ หรือช่วยระบายสี หลังจากนั้นพอก็จะสังเกตว่าลูกคนใดมีความสนใจ มีใจรัก มีพรสวรรค์ ในงานด้านนี้ ก็จะถ่ายทอดความรู้ทางด้านช่างทั้งหมดให้ ดังเช่นครอบครัวของนายชิต ทิพย์วัฒน์ การถ่ายทอดในลักษณะเช่นนี้เป็นแบบ 1:1 ในปัจจุบันควรมีการปรับปรุงลักษณะการถ่ายทอดความรู้แบบใหม่โดยการบรรจุไว้ในหลักสูตรการศึกษาของกระทรวง

ศึกษาธิการ ซึ่งการถ่ายทอดในลักษณะแบบทวิคูณ เด็กจะได้รับความรู้เรื่องกรรมวิธีการทำของเล่นด้วยไม้ระกำ และเกิดความซาบซึ้งในศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านประเภทนี้

2. รัฐบาลควรสนับสนุนการค้นคว้าวิจัย รวบรวม เผยแพร่การรณรงค์เกี่ยวกับการทำงานของเล่นด้วยไม้ระกำไปยังภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วประเทศ

3. รัฐบาลควรสนับสนุนด้านวัตถุดิบในการผลิต ส่งเสริมการปลูกไม้เนื้ออ่อนประเภทต้นระกำ ต้นนุ่น ต้นลำพู ฯลฯ เพราะนับวันจะหายากและมีราคาสูง

4. ด้านการตลาด ช่างทำของเล่นด้วยไม้ระกำขาดความรู้ในเรื่องการตลาด ผู้แทนของหน่วยงานราชการควรจะช่วยหาตลาดเพื่อช่างทำของเล่นด้วยไม้ระกำจะสามารถสู้กับของเล่นสมัยใหม่ได้

5. ช่างทำของเล่นด้วยไม้ระกำควรจะได้รับยกเว้นภาษีผู้ประกอบการ

เชิงอรรถ

¹ วิทย์ เทียงบุญธรรม พจนานุกรมไม้ดอกไม้ประดับในเมืองไทย เล่ม 2 (กรุงเทพมหานคร: มปท. 2530) หน้า 720-721

² สัมภาษณ์นางพัทตร์ ม่วงคู

³ วิทย์ เทียงบุญธรรม พจนานุกรมไม้ดอกไม้ประดับในเมืองไทย เล่ม 2 (กรุงเทพมหานคร: มปท. 2530) หน้า 743.

⁴ ราชบัณฑิตยสถาน สารานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม 16 (กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, 2523) หน้า 9931.

⁵ สมสุข มัจฉาชีพ อาณาจักรพืช เล่ม 1 (กรุงเทพมหานคร: แพรวพทยา 2531). หน้า 46.

บทที่ 4

บทสรุป

ของเล่นเป็นสิ่งที่ให้ความเพลิดเพลิน เป็นมิตรในยามว่าง ให้จินตนาการอันไพศาล เป็นความทรงจำอันน่าอภิรมย์ของชีวิตในเยาว์วัยของมนุษย์เรา

เมื่อพูดถึงเด็ก ทุกคนย่อมทราบดีว่า กิจกรรมที่สำคัญที่สุดควบคู่ไปกับเด็กก็คือ “การเล่น” ซึ่งการเล่นของเด็กนั้น ถ้าหากพิจารณาโดยนึกถึงแต่ความหมายของถ้อยคำอย่างผิวเผินแล้ว จะรู้สึกว่าการเล่นเป็นเพียงแต่กิจกรรมที่ทำให้เด็กเกิดความเพลิดเพลิน เพื่อไม่ให้รบกวนพ่อแม่เท่านั้น แต่โดยข้อเท็จจริงแล้วในวงการศึกษาและการแพทย์ได้มีการค้นคว้าวิจัยจนเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า “การเล่น” มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาของเด็ก ทั้งทางด้าน ร่างกาย สติปัญญาและสังคม ทั้งนี้เพราะขณะเล่น เด็กจะเกิดการเรียนรู้หลายรูปแบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านความคิด ความฝัน และการสร้างจินตนาการ

...ถ้าจะอธิบายการเล่นกับกระบวนการเพิ่มปริมาณของเซลล์สมองแล้ว การวิจัยแสดงผลออกมาชัดเจนว่า เมื่อเด็กได้ใช้ประสาทสัมผัสจับต้องสิ่งของของเครื่องเล่น สิ่งแวดล้อมรอบตัวที่หลากหลายจะทำให้เซลล์ประสาทของเด็กพัฒนาสูงมาก ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาสติปัญญา ความสามารถในการเรียนรู้ ทำให้เด็กมีสติปัญญาสูง ฉลาด โดยเฉพาะในช่วง 5 - 6 ปี แรกของชีวิต การรับรู้สิ่งต่าง ๆ จะทำให้เชิงประสาทมีการพัฒนาสูงกว่าช่วงอายุอื่น ๆ ...¹

เราทุกคนทราบว่า เด็กทุกคนต้องเล่นด้วยเหตุผลและความสำคัญดังที่ได้กล่าวมา เมื่อเด็กชอบเล่น ของเล่นหรือเครื่องเล่นจึงมีบทบาทสำคัญเข้ามาเกี่ยวข้องกับหลักเลี้ยงมิดได้ ด้วยเหตุที่ว่า ของเล่นมีส่วนช่วยในการพัฒนาเด็กให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ในรูปแบบต่าง ๆ นอกเหนือจากความสนุกสนานเพลิดเพลิน

นอกจากนั้น ของเล่นยังเป็นตัวแทนความรักของพ่อแม่ที่มีต่อลูกและของเล่นเป็นสิ่งที่วัดได้ว่าเด็กได้รับความเอาใจใส่จากครอบครัว สังคม และประเทศชาติเพียงใด

ของเล่นให้ความสุข ความเพลิดเพลิน ความคิดฝัน และเนื่องจากของเล่นเกิดขึ้นจากการลอกเลียนแบบหรือการจำลองชีวิตของคนในยุคนั้น

ของเล่นจึงสามารถสะท้อนให้เห็นชีวิตความเป็นอยู่ ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงของมนุษย์ในแต่ละยุคแต่ละสมัยได้ จึงไม่เป็นที่น่าแปลกใจว่า เพราะเหตุใดของเล่นจึงมิได้จำกัดวงอยู่ในกลุ่มเด็ก ๆ เท่านั้น แต่ของเล่นยังเป็นการต้องการของนักสะสม และเป็นความสนใจของนักประวัติศาสตร์ นักโบราณคดีเพื่อศึกษาและค้นคว้าเรื่องราวเกี่ยวกับชีวิตและความเป็นอยู่ของคนในอดีตได้ มีของเล่นที่เป็นหัตถกรรมพื้นบ้านของไทยเราซึ่งของเล่นนั้นมีลักษณะเหมือนของจริงและเคลื่อนไหวได้อย่างคล่องคล่อง คงไม่เป็นที่ตื่นเต้นแปลกใจแก่ผู้พบเห็นมากนัก แต่หากเรามองย้อนยุคกลับไปในอดีตในขณะที่ยังคงอยู่ในขณะนั้นปราศจากเครื่องมือเครื่องใช้สมัยเข้ามาช่วยเหลือ คงมีแต่อุปกรณ์ง่าย ๆ ประกอบกับฝีมือของช่างผู้ประดิษฐ์เท่านั้นที่ใช้ในการสร้างสรรค์ของเล่นแบบต่างๆ ให้แก่บุตรหลาน ดังนั้นจึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจอย่างยิ่งที่ล้าพังแต่ไม้เนื้ออ่อนอย่างเช่น ไม้ระกำ หรือรากลำพู กับอุปกรณ์ง่าย ๆ อีกเพียงไม่กี่ชิ้น สามารถทำให้เกิดตุ๊กตาตัวเล็ก ๆ ในรูปสัตว์ต่าง ๆ อาทิเช่น จระเข้ งู ตะขาบ ฯลฯ เลียนแบบของจริงตามธรรมชาติได้อย่างแนบเนียนที่สุด ไม่ว่าจะเป็นรูปทรงหรือสีสันทัน และยังไปกว่านั้น ตุ๊กตาตัวเล็ก ๆ เหล่านี้สามารถเคลื่อนไหวได้ใกล้เคียงกับของจริงมากที่สุด โดยปราศจากเทคโนโลยีสมัยใหม่หรือกลไกอันซับซ้อนเข้ามาเกี่ยวข้อง หากแต่เกิดด้วยฝีมือและปัญญาอันแหลมคมของผู้คิดประดิษฐ์ที่นำเอาวิธีการง่าย ๆ มาประยุกต์ใช้ ของเล่นนั้นคือตุ๊กตาที่ทำด้วยไม้ระกำ ซึ่งนับเป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านโดยแท้จริง เด็กที่เล่นของเล่นที่ทำด้วยไม้ระกำจะเพิ่มพัฒนาการในด้านการเคลื่อนไหวของร่างกายโดยเฉพาะกล้ามเนื้อแขน เด็กต้องกระตุกของลากของเล่นไม้ระกำที่รูปสัตว์ต่าง ๆ ตามแต่เด็กจะเลือกการทำของเล่นด้วยไม้ระกำนี้เริ่มเมื่อช่วงกลางสมัยรัตนโกสินทร์ ระหว่าง พ.ศ. 2406 - 2490 โดยช่างตระกูล ทิพย์วัฒน์ (นายชิต ทิพย์วัฒน์) เป็นผู้คิดริเริ่ม ทำให้ลูกหลานเล่น แล้วต่อมาก็นำมาจำหน่ายซึ่งสามารถทำให้มีรายได้เลี้ยงครอบครัวได้เป็นอย่างดี ต่อมาไม่นานนัก ม่วงคุณ บุตรสาว สืบทอดต่อจนถึงปัจจุบัน ในปัจจุบันนี้ นางพักตร์ ม่วงคุณ อายุ 80 กว่าปีแล้ว มีปัญหาเรื่องสุขภาพของตา นายประสิทธิ์ ม่วงคุณ บุตรชาย เป็นผู้รับสืบทอดต่อในการทำของเล่นด้วยไม้ระกำ แต่ก็มีปัญหาอยู่ว่า นายประสิทธิ์ ม่วงคุณ มีอาชีพประจำรับราชการ จึงไม่สามารถจะประกอบอาชีพการทำของเล่นด้วยไม้ระกำได้อย่างเต็มที่ ปัญหาในปัจจุบันของของเล่นที่ทำด้วยไม้ระกำก็คือปัญหาผู้สืบทอด ซึ่งทางรัฐบาลจะต้องให้ความสำคัญกับเรื่องนี้ มิฉะนั้น หัตถกรรมการทำของเล่นด้วยไม้ระกำจะหมดไป

เชิงอรรถ .

¹ นางเยาว์ แซ่เพ็ญแซ “การเล่นกับการพัฒนาเด็กก่อนวัยเรียน” ประถมศึกษา ปีที่ 37 ฉบับที่ 2 (พ.ย. 29 หน้า 28)

บรรณานุกรม

- กัญญา พจมานเกิดปัญญา. "การตลาด: ของเล่นเด็ก." วารสารพลาสติก. 3, 5(ก.ค. - ส.ค. 28).
คณะกรรมการวิเคราะห์เครื่องเล่นเด็ก. "การวิเคราะห์เครื่องเล่นของเด็กด้านการศึกษาและจิตวิทยา".
ใน การละเล่นและเครื่องเล่นเพื่อพัฒนาการเด็ก, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524.
ฉวีวรรณ จึงเจริญ. การใช้สื่ออุปกรณ์ของเล่นเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนเด็กระดับก่อนวัยประถมศึกษา. กรุงเทพมหานคร : กรมการฝึกหัดครู, 2528.
----- อุปกรณ์ของเล่นตามวัยต่าง ๆ ใน การละเล่นและเครื่องเล่นเพื่อพัฒนาเด็ก, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524.
เดโช สนวนานนท์. จิตวิทยาสำหรับครูและผู้ปกครอง. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2522.
ไทยวัฒนาพานิช - แมคมิลแลน. สารานุกรมโลกของเราเล่ม 9. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2522.
นงเยาว์ แข่งเพ็ญแข "การเล่นกับการพัฒนาเด็กก่อนวัยเรียน." ประถมศึกษา 37, 2 (พ.ย. 29): 28.
ปราณี ขวานิช. "พัฒนาการของเด็กในแต่ละวัยและของเล่นที่ควรให้เล่น." ใน การละเล่นและเครื่องเล่นเพื่อพัฒนาเด็ก, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524.
พิชัย สันติภิรมย์. "การใช้อุปกรณ์การสอนของครูอนุบาลโรงเรียนราษฎร์ในกรุงเทพมหานคร." วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526.
----- "ของเล่นในยุคโบราณก่อนประวัติศาสตร์." ใน การเล่นและเครื่องเล่นเพื่อพัฒนาเด็ก, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524.
พิพัฒน์ ชูวรเวช และ นพมาศ ชูวรเวช. "ความรู้บางอย่างเกี่ยวกับเครื่องเล่นของเด็ก." ใน การเล่นและเครื่องเล่นเพื่อพัฒนาเด็ก, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524.
วิทย์ เทียงบุรณธรรม. พจนานุกรมไม้ดอกไม้ประดับในเมืองไทย เล่ม 2 กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท., 2530.
สมสุข มัจฉาชีพ. อาณาจักรพืชเล่ม 1. กรุงเทพมหานคร : แพร่พิทยา, 2531.
สุชา จันทน์เอม และสุรางค์ จันทน์เอม. จิตวิทยาเด็ก. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร : แพร่พิทยา, 2520.
สุทธิลักษณ์ อำพันวงศ์. ตุ๊กตาไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2524.

อุทัย สินธุสาร. สารานุกรมไทยเล่ม 2. กรุงเทพมหานคร : [ม.ป.ท.], 2530.

_____. สารานุกรมไทยเล่ม 5. กรุงเทพมหานคร : [ม.ป.ท.], 2530.

อำไพ สุจริตกุล. “ความหวังที่เด็กไทยจะพัฒนาด้วยการเล่น.” ใน *การเล่นเพื่อพัฒนาเด็ก*,
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ดิเรกสาร, 2526.

พัชกร ม่วงคู. สัมภาษณ์.